

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Hana Cejnková

Souhlas rodičů s osvojením dítěte

Diplomová práce

Olomouc 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Souhlas rodičů s osvojením dítěte vypracovala samostatně a citovala jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne 4. března 2012

.....
Hana Cejnková

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí své diplomové práce prof. JUDr. Milaně Hrušákové, CSc. za odborné vedení, velice vstřícný přístup a poskytnutí cenných rad a zkušeností nejen z praxe. Poděkování patří rovněž Bc. Miladě Bárkové, pracovníci Krajského úřadu Kraje Vysočina, oddělení sociální ochrany a prevence za laskavost a poskytnutí statistických údajů, týkajících se osvojení. Taktéž tímto děkuji paní Martě Kyselové, pracovníci Magistrátu města Jihlavy, oddělení sociálně-právní ochrany dětí za podnětné rady a zkušenosti z praxe při osvojování dětí.

Obsah

Seznam použitých zkratek	6
1. Úvod	7
2. Obecné poznámky k náhradní rodinné výchově	10
2.1. Pojem a význam náhradní rodinné výchovy	10
2.2. Formy náhradní rodinné výchovy	11
3. Právní úprava osvojení v současném zákoně o rodině	13
3.1. Pojem a význam osvojení	13
3.2. Typy osvojení	14
3.3. Proces zprostředkování osvojení	16
3.4. Potřebné podmínky k řádné realizaci osvojení	18
3.4.1. Nedostatečné či chybějící rodinné prostředí	18
3.4.2. Zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí	19
3.4.3. Souhlas osvojence	20
3.4.4. Existence vhodného osvojitele	20
3.4.5. Preadopční péče	22
3.4.6. Samostatné podmínky nezrušitelného osvojení	22
4. Souhlas rodičů s osvojením dítěte	23
4.1. Pojem, charakter a význam tohoto institutu	23
4.2. Zvláštní druhy souhlasů k osvojení	25
4.3. Osoby oprávněné k dání souhlasu s osvojením dítěte	26
4.3.1. Souhlas s osvojením zákonným zástupcem	26
4.3.2. Souhlas nezletilého rodiče	28
4.3.3. Souhlas Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí	29
4.3.4. Shrnutí podkapitoly	29
4.4. Vymezení, kdy není třeba souhlasu rodičů s osvojením dítěte	30
4.4.1. Neprojevení opravdového zájmu	30

4.4.2.	Neprojevení žádného zájmu	34
4.4.3.	Anonymní porod.....	36
4.4.4.	Porod s utajením totožnosti rodičky	38
4.5.	Právo dítěte znát svůj původ	41
4.6.	Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte	44
4.7.	Možnosti odvolání souhlasu s osvojením dítěte	47
5.	Souhlas s osvojením dítěte de lege ferenda.....	50
5.1.	Obecné poznámky k novému OZ	50
5.2.	Jednotlivé rozdíly současné a budoucí právní úpravy	51
6.	Statistika týkající se osvojování dětí v současnosti a minulosti.....	54
7.	Závěr	56
8.	Seznam použité literatury.....	58
	Shrnutí	61
	Summary.....	62
	Klíčová slova / Keywords	63
	Příloha 1 – historické mezníky právní úpravy osvojení	64
	Příloha 2 – formy náhradní rodinné výchovy	67
	Příloha 3 – statistiky týkající se náhradní rodinné péče evidované Krajským úřadem Kraje Vysočina k 12.9.2011.	69

Seznam použitých zkratk

LZPS	usnesení České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod uveřejněné pod č. 2/1993 Sb.
OSPOD	orgán sociálně-právní ochrany dětí
OSŘ	zák. č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů
OZ	zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů
UMPOD	Úřad pro mezinárodně právní ochranu dětí
ÚPD	sdělení č. 104/1991 Sb., úmluva o právech dítěte
ZPZL	zák. č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu, ve znění pozdějších předpisů
ZR	zák. č. 94/1963 Sb., zákon o rodině, ve znění pozdějších předpisů
ZSPOD	zák. č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

1. Úvod

Tématem diplomové práce jsem zvolila Souhlas rodičů s osvojením dítěte. Cílem práce je obecné vymezení náhradní rodinné výchovy a osvojení, jako jedné z jejích forem v současné právní úpravě i historii. Další cíl shledávám v podrobném rozebrání problematiky týkající se udílení souhlasu, jeho náležitostí, jakož i analýzu důvodů, kdy není tohoto souhlasu třeba z hlediska současného ZR, taktéž i srovnání de lege ferenda. Posledním vytčeným cílem práce je vypracování statistiky týkající se počtu dětí vhodných k osvojení a jejich žadatelů za posledních pět let v kraji Vysočina. Záměr své práce tedy vidím v podrobném zpracování dílčích otázek týkajících se udílení souhlasu k osvojení, které vyústí v komplexní pojetí tématu.

Téma jsem zvolila z oboru rodinné právo, konkrétně oblasti osvojení z důvodu velice úzkého vztahu k dané problematice, neboť jsem několikrát absolvovala stáž na okresním soudě, kde jsem působila zejména na opatrovnickém oddělení a měla tak možnost vidět výsledky řízení o osvojení, tedy vynesení rozsudků, kterými jsou děti osvojeny. Zajímalo mě tedy, co tomuto aktu předchází, jaký je proces zprostředkování osvojení a z hlediska souhlasu rodičů s osvojením vlastního dítěte, co je vlastně k tomuto kroku vede.

Domnívám se, že dosavadní zpracování tématu z hlediska monografií je poměrně nedostačující z toho pohledu, že se autoři zabývají zejména institutem osvojení v obecné rovině, přičemž souhlasu s osvojením, jako nejdůležitější z podmínek jeho realizace, je vždy věnováno jen několik základních myšlenek. Z jiného úhlu pohledu se nelze nad touto systematikou pozastavovat, neboť knihy ani nemohou obsáhnout jednotlivé otázky v takovém rozsahu, jaký by si jejich význam zasloužil, zejména z toho důvodu, že se jedná o přehledovou literaturu, která má nastínit obecný rozhled. Co se však odborných článků týče, těchto je velká řada, ale ani tak nelze říci, že by se některý z mnou vyhledaných, věnoval dané problematice komplexně. Lze konstatovat, že se jedná o statě zabývající se dílčími otázkami souhlasu s osvojením.

Zdroje, které ke své práci využiji, hodnotím velice kladně. Mými základními prameny jsou učebnice rodinného práva a komentáře ZR, jedná se o přehledové zdroje, které budou tvořit určitou kostru práce. K doplnění použiji články zabývající se jednotlivými aspekty problémů a dále judikaturu, které však pro danou problematiku není mnoho, a to zejména z důvodu nepřipustnosti dovolání v rodinně právních věcech dle platného právního řádu.

Jelikož v současné době trpí mnoho párů poruchou plodnosti, stává se otázka osvojení hojně diskutovaným tématem řešení, o němž tyto páry přemýšlejí. Dnešní hektická doba

přináší tyto problémy čím dál mladším párům. Způsobeno to může být i tlakem zaměstnavatele, který vede ženy k odložení mateřství do pozdějšího věku, případně samy ženy dávají přednost kariéře. Souhlas rodičů s osvojením dítěte je základním institutem rodinného práva související s osvojením, který je současným ZR vymezen pouze okrajově. Domnívám se, že se jedná o nejdůležitější podmínku realizace osvojení vůbec. Ač rozeznáváme určité typy daného institutu, vždy jde charakterem o právní úkon dle obecné právní úpravy, který musí mít stanovené náležitosti. Je nezbytnou podmínkou realizace osvojení, přičemž jej není třeba pouze z taxativně vymezených důvodů. Důležitou otázkou k výzkumu jsou důvody, které rodiče vedou k takovému kroku. Domnívám se, že jde o vyjádření buď zoufalství či lhostejnosti zejména na straně matky, které jí nedovoluje se o dítě v budoucnu starat. V souvislosti s tímto institutem, je nutné se zamyslet nad anonymitou osvojení ve vztahu k právu dítěte znát své biologické rodiče a okolnostmi informování osvojence o osvojení.

V práci využiji metody dedukce, postupu od obecného ke zvláštnímu, tedy k jednotlivým otázkám týkajících se jádra vymezeného tématu. Většina práce bude zpracována metodou analýzy. Ke kapitole zabývající se srovnáním právního stavu *de lege lata* a *de lege ferenda* bude využita komparativní metoda, konkrétně vnitrostátní mikrokomparace, při níž dojde ke srovnání konkrétního institutu v rámci tuzemské úpravy. Ke zpracování údajů týkajících se osvojení poskytnutých Krajem Vysočina využiji metodu sociální statistiky.

Práce by měla být členěna do sedmi kapitol, přičemž po úvodu bude následovat obecné vymezení náhradní rodinné výchovy, které bude obsahovat další podkapitoly zabývající se pojmem a významem náhradní rodinné výchovy a jejími formami. Následující kapitola se bude věnovat právní úpravě osvojení v současném ZR. Tato kapitola bude obsahovat podkapitoly pojednávající o pojmu a významu osvojení, jeho typech, dále bude popsán proces jeho zprostředkování a jednotlivé podmínky potřebné k řádné realizaci osvojení. Další kapitola by měla tvořit jádro celé práce a zabývat se jednotlivými aspekty souhlasu rodičů s osvojením dítěte. Tuto kapitolu vytvoří podkapitoly zabývající se pojmem, charakterem a významem tohoto institutu, dále bude pojednáno o specifických druzích souhlasů k osvojení, v následující podkapitole budou představeny jednotlivé subjekty oprávněné k dání souhlasu, další uvede jednotlivé situace, kdy není souhlasu s osvojením třeba, v následující podkapitole se pokusím osvětlit právo dítěte na znalost svého původu v návaznosti na institut osvojení, předposlední podkapitola by měla pojednávat o řízení, zda je třeba souhlasu rodičů s osvojením a poslední podkapitola bude věnována odvolání souhlasu rodičů. V další kapitole

se zaměřím na nový OZ, tedy na úpravu souhlasu s osvojením de lege ferenda. Poslední výkladová kapitola by měla tvořit zhodnocení provedeného výzkumu na Krajském úřadu Kraje Vysočina týkající se počtů osvojených dětí a žadatelů o osvojení. Po této kapitole by měl již následovat závěr. Přílohou práce bude grafické znázornění opatřených statistických údajů.

Mým původním záměrem bylo se ve statistické části zabývat rovněž počty incidenčních řízení a statistickému zpracování motivů rodičů dávajících souhlas k osvojení. Daná problematika je však poměrně složitá co do získání informací, které ve finálním důsledku nebylo možné. Domnívám se však, že při postupné elektronizaci justice by takovýto výzkum byl v budoucnu snazší, velice zajímavý a pro danou problematiku, jíž tvoří nedílnou součást, přínosný.

2. Obecné poznámky k náhradní rodinné výchově

2.1. Pojem a význam náhradní rodinné výchovy

Rodina, jako základní jednotka státu, je zakotvena již v LZPS, konkrétně v čl. 32 a následujících. Jako významný prvek celé společnosti je chráněna i zvláštním zákonem, nelze však říci, že by vymezoval striktní pravidla, která by měla být dodržována pod hrozbou sankce. ZR je spíše morální normou, proto by se dalo říci, že jde o etický pramen práva. Tímto zákonem jsou vytčeny určité meze, které nesmí být překročovány. V opačném případě dochází k zásahu státu, avšak teprve za podmínek, kdy by bylo narušeno blaho dítěte. S ohledem na uvedené lze konstatovat, že základem blaha dítěte je dobře fungující rodina.

Zájem dítěte je pojem velice těžko definovatelný především proto, že se v průběhu života dítěte mění v důsledku změn jeho potřeb, neboť jiné jsou potřeby kojence a jiné dítěte školního věku. Obecně, pro potřeby náhradní rodinné péče, lze však říci, že jde o uspokojování fyzických a psychických potřeb dítěte.¹

Pod pojmem náhradní rodinná výchova rozumíme výchovu dítěte, která neprobíhá v jeho biologické rodině, nýbrž v rodině jiné, která mu byla vybrána jako nejvhodnější. Proces výběru vhodné rodiny pro dítě je velice složitý, dochází při něm k posouzení řady aspektů jak z hlediska dítěte, tak z hlediska náhradních žadatelů, tedy nových rodičů. Důvody, proč nemůže dítě vyrůstat ve své původní rodině, jsou rozličné. Nejčastějšími důvody jsou okolnosti, že se rodiče o dítě nemohou starat nebo dokonce nechtějí starat. Z hlediska povahy může jít o subjektivní důvody, ale i o důvody objektivní. V důsledku této nemožnosti dítěte vyrůstat ve vlastní rodině, musí dojít k zásahu státu, aby byla naplněna zásada nejvyššího zájmu a blaha dítěte.

Dle Úmluvy o právech dítěte, všeobecných zásad, by dítě mělo v zájmu plného a harmonického rozvoje své osobnosti vyrůstat v rodinném prostředí, v atmosféře štěstí, lásky a porozumění, které dítě připraví žít ve společnosti vlastním plnohodnotným životem. Tato úmluva zakotvuje především právo dítěte vyrůstat ve své původní rodině, byť neúplné. Náhradní rodinná výchova by tedy měla být pojímána jako náhradní řešení krize přirozené rodiny a primárně jako služba dítěti. Každá forma náhradní rodinné výchovy by měla být

¹ NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojení dětí*. Praha: Linde nakladatelství s.r.o., 2004. s. 129 – 134.

orientována především na dítě a každým krokem státu by měl být sledován jeho nejvyšší zájem.²

2.2. Formy náhradní rodinné výchovy

Jak již bylo výše uvedeno, náhradní rodinná výchova přichází na řadu teprve poté, kdy není možná výchova v biologické rodině a je nutné vzniklou situaci radikálněji řešit. Z výslovného ustanovení v ZR (§ 46 odst. 2 věta první) vyplývá, že náhradní rodinná výchova má přednost před ústavní výchovou. Jedná se o princip, který je zakotven i v mezinárodních úmluvách.

Náhradní rodinnou výchovu rozeznáváme v několika podobách. Jedná se o institut svěřeni do péče jiné osoby než rodiče dle § 45 ZR, dále osvojení, pěstounskou péči a poručenství. V rámci těchto institutů lze vyčlenit několik kategorií – osvojení rozeznáváme zrušitelné a nezrušitelné, pěstounskou péči klasickou a na přechodnou dobu, poručenství s péčí a bez péče.³ (viz. příloha 2)

Na základě provedeného výzkumu lze konstatovat, že osvojení je nejenom nejvýznamnějším institutem náhradní rodinné výchovy, ale i nejfrekventovanějším. Ve srovnání s pěstounskou péčí počet žadatelů o osvojení převažuje, nicméně se zpravidla nejedná o markantní rozdíly. Dle mého názoru je to dáno především tím, že osvojení v podstatě nahrazuje poměr rodičů k vlastním dětem. Rodiče pojmu dítě za své a dalo by se říci, že si vstíjí představu, že tomu nikdy nebylo a nikdy nebude jinak. Zpravidla ani dítě zpočátku netuší, že rodina, ve které vyrůstá, není jeho biologickou rodinou. S tímto aspektem úzce souvisí skutečnosti, jak a kdy dítěti sdělit, že osoba, které říká „mami“ není jeho biologickou matkou. Jedná se o velice podstatný problém, který je nutno řešit i s psychologem, neboť jde o poměrně závažný zásah do dětské psychiky, pokud se dítě tuto informaci dozví nešetrným způsobem. Tato otázka je velice diskutovaným problémem v odborných kruzích. Rovněž náhradní rodiče jsou na tento problém upozorněni již v rámci přípravy, než byli vybráni jako vhodní rodiče pro osvojence. S tímto aspektem souvisí často publikovaná problematika týkající se práva dítěte znát svůj původ. Dle názorů předních českých psychologů by měli náhradní rodiče sdělit osvojenému dítěti informace o jeho původu dříve, než nastoupí povinnou školní docházku. Jako vhodný způsob je doporučována teorie tzv. vybrání si dítěte. Především z těchto stability se týkajících důvodů je dle mého názoru

² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 276 – 277.

³ STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vydání. Praha: Spolu dětem o.p.s., 2010. s. 6 – 8.

osvojení preferovanějším způsobem náhradní rodinné péče, zatímco pěstounská péče, jakožto řešení pouze přechodného rázu, končící obvykle zletilostí dítěte, je bráno pouze jako řešení náhradní, pokud by žadatelé nebyli vybráni jako vhodní náhradní rodiče. Existují ovšem i případy pěstounských rodin, které chtějí skutečně pomoci dětem, které nemohou momentálně rodiče vychovávat. Tyto rodiny se starají postupně o několik dětí a berou to skutečně jako službu dítěti, které jakmile ji již nepotřebuje, odchází a přichází jiné dítě.

3. Právní úprava osvojení v současném zákoně o rodině

3.1. Pojem a význam osvojení

Pojem osvojení je často zaměňován s výrazem adopce. Z hlediska českého jazyka se jedná pouze o synonyma, mezi nimiž není v právní sféře rozporu. Pojetí osvojení nalezneme vymezeno v části druhé, hlavě čtvrté ZR, počínaje § 63. Jako základní definici tohoto pojmu je možné přijmout vymezení – přijetí cizího dítěte za vlastní. Ustanovení § 63 vykládá osvojení jako poměr mezi osvojencem a osvojitelem, který je totožný s poměrem rodičů ke svým biologickým dětem. Osvojenci tedy vznikají nové právní vazby nejen k osvojitelům, ale i ostatním příbuzným, zatímco ty staré zanikají. Tento stav musí být právně sladěn se stavem úředním, tedy se stavem v matriční knize, a proto jsou na místo původních rodičů zapsáni osvojitelé. Osvojení je právním institutem, který vzniká až rozhodnutím soudu, a to na návrh osvojitele. Význam institutu osvojení spatřuji především ve službě dítěti, kterému jsou nalezeni noví rodiče a dítě má opět možnost vyrůstat v rodině a vyhovujícím domácím prostředí.

Jedná se o změnu statusu dítěte, která má význam nejen z hlediska rodinného práva, ale i v odvětvích práva veřejného. Tato změna nenastává okamžikem návrhu či vynesení rozsudku, nýbrž až právní mocí tohoto rozhodnutí.⁴

Osvojení je dle našeho právního řádu označováno jako „úplné osvojení“, a to především z toho důvodu, že osvojitelé vstupují na místo původních rodičů. Je tedy evidentní, že nabývají i rodičovskou zodpovědnost v plném rozsahu, kterou původní rodiče ztrácí. Poslední věta v § 63 odst. 1 ZR je tedy zcela nadbytečná a spíše matoucí. Jedním z hlavních rysů osvojení dle současné právní úpravy je nezletilost dítěte. Významově lze na osvojení pohlížet nejen z pohledu právního, ale i sociologického či psychologického.⁵

Dle komentářové literatury je význam osvojení z pohledu autorů Hrušáková M. a kolektiv spatřován především v tom smyslu, že jde o náhradu rodiny, jejíž funkce a význam jsou obecně uznávány a zákonodárstvím respektovány. Hlavní cíl osvojení je tedy spatřován v náhradě chybějícího stabilního rodinného prostředí pro nezletilé dítě, ale i k naplnění smyslu života osvojitelů, v jejichž rodině začíná osvojenec žít.⁶ S tímto názorem se ztotožňuje komentář autorů Holub M. a kolektiv, který prezentuje svůj pohled na základní účel osvojení,

⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 278.

⁵ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 129 – 131.

⁶ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 302.

jako vytvoření příznivého rodinného prostředí nezletilým dětem, kterým se nedostává řádné výchovy rodiči. V tomto prostředí by měly být zajištěny veškeré podmínky pro harmonickou výchovu. Jedná se o základní účel, který by měl být zachován i do budoucna, a to především z toho důvodu, že jde o pojetí náhradního rodinného prostředí, které nejúplněji a nejdokonaleji nahrazuje dítěti chybějící či neexistující vztahy biologické rodiny.⁷ Dle mého názoru je osvojení nutné vnímat především z jeho společenské funkce, kdy je docíleno především blaha dítěte, kterému je dána šance prožít plnohodnotný život v rodině, která jej touží vychovávat a nabídnout mu veškerou svou lásku a péči, rozdělit se s ním o radosti a starosti běžného života a především jej přijmout takové jaké je. Samozřejmě jde i o službu osvojitelům, kteří si přáli vlastní dítě, ale ze zdravotních či jiných důvodů, jim nebylo dopřáno a osvojení je způsob, jak takové přání naplnit.

Je nutné podotknout, že osvojení lze posuzovat ze dvou úhlů. V první řadě jde o klasické osvojení, kdy se dítě dostává do náhradní rodinné péče, tedy získává novou rodinu a nové výchovné prostředí. V druhé řadě lze mluvit o ryzím případě náhradního rodičovství. Jde o situaci osvojení manželem rodiče dítěte, tedy kdy dítě zůstává v rodině, kterou vytvořil jeden z jeho biologických rodičů, i ve stejném prostředí. V tomto případě však dochází k právní změně, co se týče druhého rodiče, který právně rodičem přestává být a osvojitel vstupuje do jeho postavení.⁸ Zatímco zde je hovořeno o ryzím případě náhradního rodičovství, v komentářové literatuře je tento postup nazýván nepravým osvojením.

3.2. Typy osvojení

Právní řád České republiky rozeznává dva typy osvojení, a to osvojení zrušitelné a nezrušitelné. Jedná se o nejfrekventovanější dělení tohoto institutu. Přičemž pro osvojení zrušitelné se užívají označení jako osvojení jednoduché, prosté, obyčejné, osvojení I. typu, naproti tomu pro osvojení nezrušitelné jsou vžité i názvy jako osvojení II. typu či II. stupně, osvojení se zápisem do matriky.⁹ Jak vyplývá již ze samotného pojmenování, osvojení zrušitelné není definitivní změnou statusu dítěte, nýbrž je možné ho zrušit a dítěti se tak obnoví původní vazby na biologickou rodinu a právní vztahy vzniklé osvojením zanikají.

⁷ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 217.

⁸ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 129 – 131.

⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 279 – 280.

Zatímco osvojení nezrušitelné je změnou trvalou, patrné je to i ze zápisu do matriční knihy, kde osvojitelé nahrazují biologické rodiče.

V aplikační praxi se setkáváme zejména s nezrušitelným osvojením. Ztotožňuji se tak s názorem autorů komentářové literatury, že jde o přirozený jev, neboť osvojitelé hledají dítě, které budou moci považovat za vlastní a budou mu moci dát veškerou svou lásku a péči. Dle mého názoru rovněž očekávají, že je to stav trvalý, který bude pokračovat i po zletilosti jejich osvojenice. Je tedy zcela logické, že nemají zájem o osvojení, které by mohlo být kdykoli zrušeno a oni by o tuto jistotu přišli.

ZR vymezuje pro osvojení zrušitelné i nezrušitelné společný základ, kdy mezi osvojitelem a osvojenecem vzniká takový poměr, jako mezi rodiči a dětmi. Stejně tak vzniká příbuzenský poměr mezi osvojenecem a příbuznými osvojitele. Další ustanovení právního předpisu vymezují jednotlivé podmínky, které se již vztahují pouze na nezrušitelné osvojení.¹⁰

Přestože v praxi převažuje nezrušitelné osvojení, i osvojení I. typu má svůj význam, a to především z toho důvodu, kdy umožňuje založit osvojení, co do závažnosti právních následků dle individuálních zájmů, potřeb a preferencí osvojitele.¹¹

Další způsob dělení osvojení je určován podle míry začlenění dítěte do nové rodiny. Můžeme tak rozlišit osvojení úplné a osvojení neúplné, přičemž naše právní úprava zná pouze osvojení úplné. Jedná se o případy, kdy právně naprosto zanikají původní vztahy osvojenice k jeho biologické rodině, přičemž jsou nahrazeny právním vztahem osvojenice k osvojiteli, mezi nimiž vzniká obdobný vztah jako vztah rodičů a dětí. Tímto vzniká osvojitelům i plná rodičovská zodpovědnost namísto biologických rodičů. Naproti tomu osvojení neúplné zahrnuje případy, kdy právně původní vztahy osvojenice k jeho rodičům nezanikají, tedy nedojde zcela k právnímu začlenění osvojenice do rodiny.¹² Dle mého názoru je tak tento typ osvojení velice úzce spjat s pěstounskou péčí.

Osvojení lze dále dělit na individuální, tedy osvojení jedinou osobou, a společné. Jedná se o vymezení z hlediska osoby osvojitelů. Naše právní úprava obsahuje oba tyto typy, přičemž společné osvojení je možné pouze u manželů, tedy nikoliv u nesezdaných soužití či registrovaných partnerů.¹³

¹⁰ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 305 – 306.

¹¹ Tamtéž. s. 306.

¹² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 279.

¹³ Tamtéž.

Posledním možným rozlišením je hledisko dle budoucího místa bydliště dítěte. Jedná se o osvojení vnitrostátní, z ciziny a do ciziny. Právní úprava České republiky vymezuje všechny tyto varianty.¹⁴

3.3. Proces zprostředkování osvojení

Proces zprostředkování osvojení nalezneme v zákoně č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí v části čtvrté. Zprostředkování osvojení spočívá v několika typech činností, které mohou vykonávat pouze zákonem určené osoby. Vymezení těchto osob nalezneme v § 4 odst. 1 zmíněného zákona. Jedná se o krajské úřady, obecní úřady obcí s rozšířenou působností, obecní úřady, ministerstvo a Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí se sídlem v Brně. Pouze tyto subjekty mohou dle § 19a odst. 1 ZSPOD vyhledávat děti vhodné k osvojení, fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli, provozovat odborné přípravy fyzických osob vhodných stát se osvojiteli k přijetí dítěte do rodiny a vybírat určité fyzické osoby vhodné stát se osvojiteli určitého dítěte, jemuž se osvojení zprostředkovává a zajišťovat osobní seznámení dítěte s touto osobou.

Každý proces zprostředkování osvojení je založen na blahu dítěte, podstatou je tedy hledání vhodných náhradních rodičů pro dítě, které je osvojitelné. Osoby budoucích osvojitelů jsou podrobeny podrobnému zkoumání, zda splňují níže popsané podmínky pro osvojení. Ještě před přijetím dítěte vyvstává období vnitřního rozhodování. Odborníky je doporučováno o svém záměru, tedy o osvojení dítěte, hovořit nejenom v úzkém rodinném kruhu, ale i v širší rodině. Důležité je to z důvodu, aby i tito lidé, budoucí příbuzní, přijali dítě za své. Avšak poslední slovo musí vzejít z rozhodnutí budoucích rodičů. Oni jsou ti, kdo se musí sami za sebe rozhodnout, neboť oni budou dítě vychovávat a zažívat s ním veškeré radosti a starosti. Po této etapě je čas dát svému rozhodnutí úřední formu, tedy podat žádost o zařazení do evidence žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Výjimkou, kdy k tomuto kroku nedochází, je případ při osvojení konkrétního dítěte. Žádosti se podávají sociálnímu odboru úřadu obce s rozšířenou působností v místě trvalého bydliště žadatelů. Žádost obsahuje vyplněný formulář, avšak lze ji podat i v písemném vyhotovení, spolu s dalšími přílohami, které tvoří doklad o státním občanství či o povolení k trvalému pobytu na území České republiky, dále zpráva o zdravotním stavu, opis z evidence Rejstříku trestů, údaje o ekonomických a sociálních poměrech a další potřebné doklady stanovené ZSPOD. Po

¹⁴ Tamtéž. s. 280.

podání žádosti následuje sociální šetření prováděné pracovníci sociálního odboru příslušného úřadu. Poté, nejsou-li zjištěny nedostatky, může být shromážděná dokumentace postoupena k dalšímu řízení krajskému úřadu či Magistrátu hlavního města Prahy a následuje fáze odborného posuzování. V této etapě se u žadatelů posuzuje charakteristika osobnosti, psychický stav, zdravotní stav, bezúhonnost, předpoklady vychovávat dítě, motivace k osvojení, stabilita partnerského vztahu a prostředí k rodině. Nedílnou součástí je zkoumání postoje ostatních členů rodiny k přijetí cizího dítěte a zhodnocení přípravy na přijetí dítěte do rodiny. Na základě odborného posouzení je vydáno příslušným úřadem rozhodnutí o zařazení či nezařazení do evidence žadatelů. Jedná se o správní rozhodnutí, proti němuž je v případě nesouhlasu možné podat odvolání. Po úspěšném zařazení do evidence nastává etapa čekání. Tuto dobu je vhodné využít k přípravě na budoucí život a budoucí roli rodičů. V tomto období probíhá výběr co možná nejvhodnější rodiny pro konkrétní dítě. Jde o základní pravidlo, které nesmí být porušeno. Na základě toho je vybrána rodina, která dítě přijme se všemi jeho radostmi, starostmi, přednostmi ale i riziky, s jeho minulostí, osobní i rodinnou anamnézou, s důsledky pobytu v ústavním zařízení či nefunkční rodině, s existencí jeho původních rodičů a sourozenců. Tento výběr se odvíjí především od konkrétních nároků žadatelů. Tohoto výběru se účastní řada odborníků z oborů pediatrie, psychologie, pedagogiky, práva, posudkového lékařství, dále zástupci školských, zdravotnických a sociálních zařízení pro výkon ústavní výchovy, zaměstnanci krajského úřadu či Magistrátu hlavního města Prahy činní na úseku sociálně právní ochrany. Tito odborníci jsou členy poradního sboru, kteří jsou jmenováni hejtmanem či primátorem města. Tento sbor se schází jedenkrát za měsíc, pokud je to však nutné i častěji. Jeho hlavním úkolem je doporučit konkrétnímu dítěti co možná nejvhodnější rodinu. Následně jsou žadatelé uvědoměni a vyzváni k seznámení se s příslušnou dokumentací daného dítěte. Současně jsou informováni o dosavadním životě dítěte, o jeho právní situaci a zdravotním stavu. Poté je dán žadatelům čas na rozmyšlenou, zda si přejí se s dítětem setkat. V případě kladného vyjádření je příslušným úřadem domluveno setkání budoucích osvojitelů s dítětem. V průběhu času se těchto setkání uskuteční více, posléze dojde i na delší pobyty, které povoluje ředitel zařízení, ve kterém dítě pobývá, po předchozím písemném souhlasu příslušného obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Probíhá-li vše bez obtíží, nic nebrání tomu, aby dítě bylo svěřeno budoucím náhradním rodičům do preadopční péče, o níž je jako o jedné z podmínek k řádné realizaci

osvojení pojednáno níže.¹⁵ Po tomto časově náročném procesu, který může trvat 3 – 4 roky, již nic nebrání podání návrhu na osvojení dle § 63 odst. 2 ZR.

O zcela výjimečný postup se jedná při naplnění podmínek § 20 odst. 3 písm. a) ZSPOD, kdy se stát procesu zprostředkování osvojení neúčastní. Jedná se o případy, kdy rodiče dali souhlas k osvojení dítěte předem ve vztahu k určitým osvojitelům, nebo podal-li návrh na osvojení manžel rodiče dítěte nebo pozůstalý manžel po rodiči nebo osvojiteli dítěte. Při naplnění těchto taxativně vymezených podmínek se stát na zprostředkování osvojení nepodílí a výše popsany proces zde není namístě.

3.4. Potřebné podmínky k řádné realizaci osvojení

Pro realizaci osvojení je nutné splnit několik základních podmínek. Jejich splnění je obligatorní, bez nich by vůbec k uskutečnění nemohlo dojít. Jedná se o předpoklady, které lze vyčíst tzv. mezi řádky zákonných ustanovení, ne všechny jsou v zákoně výslovně uvedeny. Mezi podmínky k řádné realizaci osvojení řadíme nedostatečné či chybějící rodinné prostředí, zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí, souhlas nezletilého dítěte, existenci vhodného osvojitele a jeho vůli nezletilé dítě osvojit a obligatorní předadopční péči. Aby byly tyto jednotlivé předpoklady naplněny, musí být splněny jednotlivé podmínky, které tvoří předpoklad jako celek. Jak již bylo řečeno výše, některé podmínky jsou společné pro oba typy osvojení, k nezrušitelnému osvojení pak přistupují ještě další předpoklady.¹⁶

3.4.1. Nedostatečné či chybějící rodinné prostředí

První podmínka, tedy nedostatečné či chybějící rodinné prostředí, spočívá především v tom, že dítě nemá kde vyrůstat, jeho rodiče mu nejsou schopni či ochotni dostatečnou péči a výchovu zajistit. Je nerozhodné, zda se jedná o subjektivní či objektivní příčiny, důležitý je výsledek, v důsledku něhož má stát právo a zároveň i povinnost do výchovy dítěte zasáhnout. Osvojení je vhodnou formou náhradní rodinné výchovy v případě osiření dítěte, přičemž je nerozhodné, zda jde o osiření faktické či sociální. Základní složkou této podmínky je souhlas rodičů k osvojení dítěte, které se budu věnovat v následující kapitole.¹⁷

¹⁵ STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vydání. Praha: Spolu dětem o.p.s., 2010. s. 13 – 21.

¹⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 286.

¹⁷ Tamtéž. s. 287.

3.4.2. Zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí

Dalším předpokladem je zájem dítěte a společnosti na vytvoření nového rodinného prostředí. Jedná se o podmínku, která je základním pojmem celého rodinného práva. Jedná se o vedoucí zásadu, která byla již součástí zákona o právu rodinném a nikdy právní úpravu neopustila.¹⁸ Zájem dítěte kladou do popředí i mezinárodní právní dokumenty. Tato zásada je striktně vymezena zákonem, když ustanovení § 65 odst. 2 ZR stanoví, že osvojení je možné pouze za předpokladu, že je ku prospěchu dítěte. Zájem dítěte je tedy i hlavním cílem osvojení, proto je nutné podotknout, že ne u každého dítěte lze tuto podmínku splnit. Vyplývá to ze studií řady odborníků zabývajících se dětskou psychikou, výchovou či lékařstvím. Pro tyto děti, které nejsou schopny danou podmínku splnit, je vhodnější pěstounská péče.¹⁹ V souvislosti s tím, že se jedná o nesporné řízení, je zde aplikována vyhledávací zásada. Soud si tedy dle své úvahy může sám opatřit jakékoliv důkazy, které považuje za nezbytné k tomu, aby byl řádně a nepochybně prokázán zájem dítěte na osvojení.²⁰ Podbodem tohoto předpokladu je nezletilost dítěte. Tato podmínka úzce souvisí se zájmem dítěte, jelikož jsou i v zákoně nerozlučně spjaty v ustanovení § 65 odst. 2. Jedná se o diskutovanou podmínku, která byla řešena i Ústavním soudem. Důvodem, proč se tento orgán zabýval touto otázkou, byla pochybnost, zda nedochází k porušování principu rovnosti, a to na návrh Krajského soudu v Brně. Výsledkem přezkumu byl závěr, že k porušování zmiňovaného principu nedochází, neboť ač jde o rozdílné postavení dětí zletilých a nezletilých, přesto se nejedná o nerovnost, která by byla protiústavní, neboť nelze tuto zásadu chápat absolutně. V konkrétním případě osvojení jsou zcela nesporné a evidentní rozdíly mezi dětmi zletilými a nezletilými. Hlavním cílem osvojení je zajistit nezletilci náhradní rodinu, což v případě zletilého dítěte není natolik primárním účelem. Ústavní soud taktéž upozornil na řadu dalších právních odvětví, která přiznávají nezletilým dětem určité výhody oproti zletilým jedincům. K tomuto závěru Ústavního soudu byla připojena i odlišná stanoviska, která se opírala o rozpor daného ustanovení s veřejným zájmem.²¹ Jako další část tohoto předpokladu je možné chápat zdravotní stav dítěte. Soud je ze zákona povinen prošetřit jeho zdravotní stav a tyto výsledky

¹⁸ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 132.

¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 293 – 294.

²⁰ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 132.

²¹ MANDLÍKOVÁ, Ema. Nezletilost jako jeden z předpokladů úspěšného osvojení. *Právo a rodina*, 2004, č. 2, s. 7 – 9.

sdělit budoucím osvojitelům. Vyžádá si tedy zprávu obvodního dětského lékaře o současném zdravotním stavu dítěte a zároveň se dotazuje i na případný vývoj nemoci do budoucna. Budoucí osvojitelé by měli být informováni i o zdravotním stavu či případných závislostech biologických rodičů dítěte, neboť i jejich zdravotní stav může mít vliv na zdraví dítěte. V žádném případě však nejde o diskriminační podmínku, která by z osvojení předem vylučovala děti nemocné.²²

3.4.3. Souhlas osvojení

K realizaci osvojení je zásadně vyžadován i souhlas osvojení. Tato podmínka však není vyžadována, pokud by měl být zmařen účel osvojení. Souhlasu dítěte je třeba pouze v případech, kdy by k tomuto negativnímu jevu nedošlo a pouze za podmínky, že je dítě rozumově schopno posoudit jeho dosah.²³

3.4.4. Existence vhodného osvojitele

Podmínkou, bez níž by osvojení nebylo možné, je existence vhodného osvojitele a jeho vůle dítě osvojit. Tuto svoji vůli osvojitel soudu oznamuje podáním návrhu na osvojení. Dalo by se však říci, že jde o podmínku zcela formální, neboť počet žadatelů o osvojení je stále několikanásobně vyšší než počet dětí vhodných k osvojení. Budoucí osvojitelé jsou motivováni řadou faktorů, proto je nutné zkoumat nejen jejich motivaci, ale i řadu jiných aspektů. K nimž můžeme řadit absenci příbuzenského vztahu osvojení a osvojitele, jejich bezúhonnost, způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Rovněž je zjišťován zdravotní stav osvojitele, přičemž v dnešní době je jako faktické omezení budoucích osvojitelů chápáno pouze psychické onemocnění, dále je zkoumán jejich přiměřený věkový rozdíl, a to především z toho důvodu, že má jít o vztah obdobný poměru rodiče a dítěte. Zákon však žádný konkrétní věkový rozdíl nevymezuje, je jej možno chápat jako rozdíl, který bývá obvykle u rodičů a jejich potomků. Dále jsou zkoumány taktéž osobní dispozice osvojitelů společně s jejich motivací. Cílem je zjištění, zda je osvojení ku prospěchu dítěte.²⁴ Vhodnost osvojitelů vyjadřuje zákon dle toho, že se osvojitelem mohou stát jen osoby, které zaručují způsobem svého života, že osvojení bude ku prospěchu dítěte a společnosti. Dalo by se tedy říci, že jde o hloubkové zkoumání způsobu života osvojitelů, a to v co možná nejširším

²² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 294.

²³ Tamtéž. s. 295.

²⁴ Tamtéž. s. 296 – 299.

rozsahu.²⁵ Motivy, které žadatelé o osvojení uvádějí, dávají možnost učinit si úsudek o budoucích osvojitelích a jejich představách o výchově dítěte. Některé negativní motivace mají za následek vyřazení z evidence. Z hlediska frekvence výskytu motivů, lze na první místo uvést touhu po založení normální, úplné rodiny. Jedná se o motiv převážně neplodných mladších párů, které touží po úplné rodině. Jde o skupinu, ve které často dochází k situaci, že žena po osvojení dítěte otěhotní. Dalším motivem je lidskost a soucit. Což je pohnutka velice pozitivní, neboť spočívá v cíli zajistit nešťastnému dítěti dobré podmínky následujícího života. Třetím v pořadí je vyplnění životní prázdnoty. Tento motiv je častý po ztrátě vlastního dítěte, zvláště v případech, kdy rodina již nemá naději mít vlastní dítě, ať již z důvodu vysokého věku či nemoci rodičů. V tomto případě je nutné klást vysoký důraz na výběr vhodného dítěte, neboť při nevhodném výběru by bylo traumatizováno nejen dítě, ale především rodiče, kteří by jej srovnávali s dítětem, které ztratili. Takto mohou být motivováni i žadatelé, kteří mají strach z osamělosti a žádají o zařazení do evidence na počátku stáří. Pro tento případ je nutné bližší zkoumání, neboť jde o motiv, který může být hodnocen kladně, ale i záporně. Další pohnutkou je touha po upevnění rodiny. Jedná se o žadatele, jejichž rodina se ocitá v krizi, citové vazby ochabují, a žadatelé považují osvojení za způsob řešení své situace. Takovéto motivy nejsou hodnoceny kladně, neboť takové osvojení by rozhodně nebylo ku prospěchu dítěte. V takové rodině by se ani nemohlo cítit dobře. Jako další motiv je uváděno zachování tradice a prestiže rodiny. Jedná se o motiv spíše ojedinělý. Naopak relativně často se setkáváme s motivem osvojení vzdálenějšího příbuzného. Obvykle jde o sirotky, které osvojí jejich vzdálenější příbuzní, například tety a strýcové. Další, zejména v dnešní době velice častý motiv, je neplodnost manželů. Důležité je, aby hlavním podnětem byla touha po dítěti. Je nutné podotknout, že obvykle u těchto párů posléze dojde k početí vlastního dítěte. V dřívějších dobách tak bylo vytvářeno přesvědčení, že osvojení dítěte vytvoří lepší podmínky pro otěhotnění matky. Starší dokumenty tyto teorie potvrzovaly. Později o nich bylo pochybováno, neboť starší pozorování vycházelo z nesprávných předpokladů „podvědomého bránění se otěhotnění“.²⁶

Další důležitá podmínka je příprava na roli osvojitele. Jedná se o jakýsi kurz přijetí dítěte do rodiny. V případě odmítnutí jeho absolvování jsou žadatelé z evidence ihned vyřazeni. Účelem je poskytnutí informací a snaha pomoci vytvořit optimální podmínky pro svěřené

²⁵ RADVANOVA, S., ZUKLINOVA, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 133.

²⁶ VODÁK, Pavel a kol. *Problémy osvojení dětí*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. s. 186 – 191.

dítě. Osvojitelé jsou zde připravováni na budoucí život, který bude přijetím dítěte ve vysoké míře ovlivněn. Rovněž jsou poučováni o situacích, které mohou nastat a jsou jim předestírána možná řešení.²⁷

3.4.5. Preadopční péče

Obligatorní podmínkou je preadopční péče. Tato podmínka je vyžadována výslovně zákonem. Jedná se o péči budoucích osvojitelů o osvojence bezprostředně před soudním rozhodnutím, a to nejméně po dobu tří měsíců na jejich náklady. Hlavním úkolem je navázání obdobného vztahu rodičů k dětem a dětí k rodičům. Po tuto dobu jsou budoucí osvojitelé oprávněni dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho záležitosti v běžných věcech.²⁸

3.4.6. Samostatné podmínky nezrušitelného osvojení

K nezrušitelnému osvojení přistupují ještě další podmínky. Jedná se o věk dítěte, které musí být starší jednoho roku. Jedná se o předpoklad, kdy v tomto věku je již možné určit budoucí vývoj dítěte a rozhodnout, zda je k osvojení vhodné. Druhou podmínkou je určení osob osvojitelů, kdy se může jednat pouze o manžele, případně manžele rodiče dítěte či pozůstalého manžela nebo manžela osvojitele dítěte. Výjimku tvoří osvojení osamělou osobou, přičemž toto musí být dítěti ku prospěchu. Poslední podmínkou nezrušitelného osvojení je zápis do knihy narození. Jedná se o podmínku, která byla do roku 2006 výslovně stanovena zákonem. Tato podmínka stanovuje zapsání osvojitelů do matriční knihy na místo rodičů dítěte.²⁹

²⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 299.

²⁸ Tamtéž. s. 300 – 301.

²⁹ Tamtéž. s. 302.

4. Souhlas rodičů s osvojením dítěte

4.1. Pojem, charakter a význam tohoto institutu

Souhlas rodičů s osvojením vlastního dítěte je jednou z nejzákladnějších podmínek jeho realizace. Jedná se o předpoklad, který je součástí zkoumání nedostatečného či zcela chybějícího prostředí v původní rodině dítěte. Při splnění veškerých atributů nutných k osvojení, ovšem absenci tohoto klíčového institutu, by nebylo osvojení vůbec možné. Rodiče mají obecně právo mít své dítě u sebe, podílet se na jeho výchově a vidět jej růst. Toto jejich právo může být za zcela výjimečné situace omezeno, či jej mohou být rodiče zcela zbaveni. Tomuto oprávnění odpovídá i právo dítěte vyrůstat u svých rodičů, kteří o něj mají zároveň povinnost pečovat a vyživovat jej. Jedná se tedy o právo rodičů na své dítě, se kterým lze prostřednictvím souhlasu k osvojení disponovat. Toto právo však náleží pouze rodičům, kteří tak mají možnost se svého dítěte vzdát. V podstatě se jedná o právní úkon osobní povahy, a proto toto právo přísluší pouze rodičům způsobilým k právním úkonům, a to v plném rozsahu. Taktéž musí být rodiče nositeli rodičovské zodpovědnosti.³⁰

Tento souhlas, jakožto právní úkon, musí splňovat veškeré náležitosti, které vyžaduje OZ pro projevy vůle. Musí být tedy učiněn svobodně a vážně, určitě a srozumitelně, jak vyžaduje § 37 odst. 1 OZ, přičemž při nedodržení tohoto ustanovení je úkon neplatný.³¹ Vymezení všech uvedených náležitostí souhlasu zákonného zástupce osvojovaného dítěte je zřejmý i z rozhodnutí Nejvyšší soudu České republiky ze dne 24.11.2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005.

Z hlediska určitelnosti je nutné pro platnost takového právního úkonu vymezení osoby dítěte, osob budoucích osvojitelů a určení typu osvojení. Výjimku tvoří pouze tzv. blanketový souhlas, o kterém je pojednáno níže.³² Daný projev vůle musí být dán osobně při soudním řízení o osvojení, a to především z toho důvodu, že se jedná o osobnostní právo, které jiné osobě nenáleží. Následkem této konstrukce je, že jde o nezastupitelný úkon, který nelze žádným způsobem nahradit. Chybějící či vzájemně si odporující vyjádření souhlasu má za důsledek nemožnost osvojení. Za žádných okolností není přípustné vzájemné zastoupení rodičů, případně nahrazení souhlasu přivolením soudu. Jedná se o úkon, který musí být výslovně učiněn při soudním jednání. Je to jediná možnost jeho vyjevení, projev učiněný

³⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 287.

³¹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 325 – 326.

³² RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 133.

formou notářského zápisu je rovněž nepřipustný. Důvodem projevu vůle v soudní síni je i nezbytnost poučení rodičů dávajících souhlas k osvojení o veškerých právních důsledcích. Další podmínkou takového právního úkonu je jeho bezpodmínečnost.³³ K otázce podmíněnosti souhlasu k osvojení se rovněž vyjadřuje judikatura Slovenské republiky. Tamější krajský soud vydal rozhodnutí, jehož skutkový základ pramení z dání souhlasu k osvojení s podmínkou, že bude mít osvojenec nadále příjmení svého biologického otce. Takovýto podmíněný souhlas, však nelze považovat za souhlas s osvojením ve smyslu zákona, a proto není možné na jeho základě vyhovět návrhu na osvojení.³⁴

Tento právní úkon je možné učinit v zákonem striktně stanovené lhůtě. Platnost souhlasu je podmíněna jeho vyslovením po uplynutí lhůty šesti týdnů. Tato podmínka naplňuje požadavky Evropské úmluvy o osvojení z roku 1967. Cílem této lhůty je dosáhnout svobodného rozhodnutí matky vzdát se svého dítěte. Neboť v minulosti docházelo k nátlaku na čerstvé rodičky, které byly v obtížných situacích, a proto s nimi bylo velice snadno manipulováno.³⁵ Striktním stanovením této lhůty dochází nejenom k ochraně rodiček, které by svého rozhodnutí mohly posléze litovat, ale zejména dětí, které by přišly o čerstvě získanou rodinu a měly před sebou nelehký život odloženého dítěte.

Souhlas rodičů s osvojením dítěte je velice důležitým aspektem celého procesu osvojení. Po jeho získání již nebrání úspěšnému osvojení téměř nic. Rozhodnutí okresních soudů bývají veskrze vyhovujícího charakteru. Zcela výjimečně dojde k zamítnutí návrhu, a tedy k situaci, kdy by se rozhodnutí první instance mohlo dostat na přezkum k vyšší instanci. Výsledkem tohoto stavu jsou odlišné rozhodovací praxe jednotlivých soudů. I z těchto důvodů může docházet k různým pochybením, o nichž se účastníci, ale ani široká veřejnost nikdy nedozví. Takovéto vady nastávají zejména při opatrování souhlasu oprávněných osob k osvojení dítěte, a poté při zajištění jeho řádného zastoupení. Jedná se o dva zcela odlišné instituty, které však při rozhodování nebývají důsledně rozlišovány. Rozdíl spočívá především v tom, že v případě souhlasu s osvojením dítěte se jedná o hmotně právní úkon, který nepodléhá jinému úřednímu schválení, zatímco zastoupení dítěte je otázkou procesní. Dítě není schopno v řízení vystupovat samo, a proto musí být zastoupeno opatrovníkem, který činí za dítě v řízení

³³ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 325 – 326.

³⁴ Rozsudek Krajského soudu Banská Bystrica ze dne 24.2.1988, sp. zn. 10 Co 41/88.

³⁵ RADVANOVA, S., ZUKLIŇNOVA, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 135.

veškeré úkony. Jedná se o opatrovníka ustanoveného soudem výlučně pro dané řízení, neboť rodiče nejsou schopni dítě zastupovat z důvodu možné kolize jejich zájmů.³⁶

Závěrem této podkapitoly je možné shrnout, že souhlas rodiče s osvojením je především právní úkon, který splňuje veškeré zákonem vymezené podmínky a směřuje ke svobodnému projevení vůle ponechat své dítě k osvojení. Tímto úkonem dochází k faktickému vzdání se dítěte a veškerých práv s ním souvisejících. Mnohem důležitější než u kteréhokoliv jiného úkonu je zde svoboda vůle, prostá nátlaku. Nátlak by zde měl nedozírné důsledky, které by se mohly projevit především v psychické sféře rodiče v podobě výčitek, jichž by se rodič, pokud by jeho vůle nebyla svobodná, nemusel zbavit do konce života.

4.2. Zvláštní druhy souhlasů k osvojení

Zvláštním druhem souhlasu k osvojení je tzv. blanketový souhlas, který nalezneme vymezený v ustanovení § 68a ZR. I v tomto případě se jedná o projev vůle, ovšem není zde zcela naplněna podmínka určitosti a rovněž i nutnosti výslovného souhlasu v soudní síni při jednání o osvojení. Přesto je však i tento souhlas relevantní podmínkou k řádnému osvojení. Při tomto druhu souhlasu je více než kdy jindy naplněn princip anonymity vztahu biologických rodičů a osvojitelů. Rodiče v tomto případě dávají souhlas předem bez vztahu k určitým osvojitelům. Při této situaci musí být dán souhlas osobně přítomným rodičem písemně před soudem nebo před příslušným OSPOD. Následkem využití tohoto institutu je nepotřebnost výslovného vyjádření souhlasu rodičů při jednání o osvojení, proto ani biologičtí rodiče nebudou účastníky tohoto řízení.³⁷

Dalším specifickým typem souhlasu k osvojení je tzv. přímý souhlas, který velice úzce souvisí s tzv. přímým osvojením. Jedná se o osvojení, na kterém neparticipuje stát, nedochází tedy ke zprostředkování osvojení na základě zákonem upraveného procesu. V této situaci je dítě přímo předáno biologickými rodiči do péče budoucím osvojitelům, které znají a zná je rovněž dítě. Výhodou tedy je, že se osvojenec nedostává do zcela neznámého prostředí, ke zcela neznámým lidem. Zde je tedy souhlas podáván, opačně od tzv. blanketového souhlasu, ke konkrétním osvojitelům, ke kterým mají rodiče důvěru.³⁸ Tento druh osvojení je dle mého soudu plný rizikových faktorů. Úmysl zákonodárce byl zcela jistě myšlen kladně, ovšem

³⁶ HADERKA, J. Udělování přivolení k osvojení a zastupování dítěte v tomto řízení. *Socialistická zákonnost*, 1987, č. 5, s. 257 – 258.

³⁷ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Souhlas k osvojení, přímý i blanketový, jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte. *Správní právo: odborný časopis pro oblast státní správy a správního práva*, 2003, č. 5 – 6, s. 307.

³⁸ Tamtéž. s. 308.

v dnešní době, která je plná osob hledajících a zneužívajících mezer v zákoně, se domnívám, že by mohlo jít o legalizaci obchodování s dětmi. Bez pochyby byl zákon tvořen pouze ve prospěch dítěte, tedy hlavním motivem této úpravy bylo umístit dítě do známého a bezpečného prostředí. Dle mého názoru však zákonodárce nevzal v úvahu to, že osoby toužící po dítěti, které jim nebylo souzeno přirozenou cestou, jsou schopny udělat vše pro to, aby se jejich sen naplnil.

4.3. Osoby oprávněné k dání souhlasu s osvojením dítěte

Osobami oprávněnými k dání souhlasu s osvojením dítěte jsou zejména jeho zákonní zástupci. V případech, kdy bylo v incidenčním řízení rozhodnuto, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení, je nezbytné přivolení opatrovníka, který je dítěti pro řízení o osvojení ustanoven soudem. Mohou však nastat i případy, kdy jsou rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti, tedy nejsou zákonnými zástupci dítěte, a pro tuto situaci je dítěti v souladu s ustanovením § 78 ZR ustanoven poručník. V ustanovení § 67 odst. 2 ZR nacházíme i výslovnou úpravu souhlasu rodiče, který je sám nezletilý.³⁹

4.3.1. Souhlas s osvojením zákonným zástupcem

Zákonným zástupcem dítěte jsou převážně rodiče. Náleží-li toto právo oběma rodičům, je jejich shodný projev nezbytný k realizaci osvojení, a to zejména s ohledem na charakter daného úkonu, který je nezastupitelným právem jednotlivce. Jedná se o osobní právo každého z rodičů, které nenáleží do okruhu rodičovské zodpovědnosti.⁴⁰ Je-li však znám pouze jeden rodič dítěte, je nezbytnou podmínkou osvojení pouze projev vůle tohoto rodiče. Právo přivolit k osvojení náleží však i rodičům, kteří byli ve výkonu své rodičovské zodpovědnosti na základě ZR omezeni, či jim byl soudně omezen či zakázán styk s dítětem.⁴¹

Pokud byl dán souhlas oběma rodiči k osvojení jediným manželem, soustředí se tato rodičovská zodpovědnost do rukou této jediné osoby a oba rodiče ji v plném rozsahu ztrácejí. V případě, že by později došlo k osvojení manželem osvojitele, je dáván souhlas pouze touto osobou. V tomto výjimečném případě dochází k situaci, kdy souhlas k osvojení daný osvojitelem, coby zákonným zástupcem dítěte, splývá v jedno se souhlasem vyžadovaným v §

³⁹ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 133, 136.

⁴⁰ Tamtéž. s. 133.

⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 288.

66 odst. 2 ZR, tedy kdy musí s osvojením souhlasit manžel osvojitele.⁴² Velice úzce s danou věcí souvisí i rozhodnutí Okresního soudu v Malackách ze dne 2.4.1951, kterým bylo rozhodnuto o nepotřebnosti souhlasu druhého manžela s osvojením, pokud je jeho pobyt po dlouhou dobu neznámý, neboť by se jednalo o situaci, kdy by zjištění druhého rodiče, a tedy zajištění jeho souhlasu, bylo spojeno s těžko překonatelnou překážkou.⁴³

Žije-li dítě v rodině svého rodiče, který uzavřel nové manželství, souhlas tohoto nového rodiče není potřebný. Této osobě vzniklo právo a současně i povinnost podílet se na výchově dítěte, avšak souhlas s osvojením do tohoto uskupení práv nepatří.⁴⁴

Rovněž není třeba souhlas muže, jehož otcovství k dítěti není dosud určeno. Avšak do doby, než nabude rozsudek o určení otcovství právní moci, není možné dítě osvojit, a to za předpokladu, že bylo řízení zahájeno na návrh muže, který o sobě tvrdí, že je otcem dítěte.⁴⁵ Důvodem je potencionální možnost samotného muže vyslovit či nevyslovit souhlas k osvojení dítěte. Přičemž tato možnost, jakožto rodiče, mu nemůže být odepřena.

Zákonným zástupcem osvojence se může stát i poručník, který byl ustanoven dítěti soudem, jestliže jeho rodiče zemřeli, byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, výkon jejich rodičovské zodpovědnosti byl pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. V těchto případech je k osvojení třeba souhlasu poručníka. S ohledem na to, že se však jedná o podstatnou záležitost nezletilého, je zapotřebí i schválení tohoto úkonu soudem. Jestliže poručník odmítne souhlas k osvojení dát, není možné vyhovět osvojení. Avšak za předpokladu, že by nepřivolení bylo učiněno v rozporu s blahem dítěte, jednalo by se o důvod odvolání z funkce poručníka, neboť by tímto jednáním bezpochyby došlo k porušení jeho povinností.⁴⁶ Pokud by však mělo dojít k situaci, kdy by poručník dával souhlas s osvojením sám pro sebe, tedy byl by návrhovatelem v řízení o osvojení, nelze jím takový úkon učinit a dítěti je nutné ustanovit opatrovníka.⁴⁷

⁴² HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 328.

⁴³ Rozsudek Okresního soudu v Malackách ze dne 2.4.1951, sp. zn. No 167/51.

⁴⁴ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 327.

⁴⁵ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 229 – 230.

⁴⁶ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 327.

⁴⁷ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 229.

4.3.2. Souhlas nezletilého rodiče

ZR v ustanovení § 67 odst. 2 výslovně stanoví, že souhlas rodičů s osvojením dítěte je nezbytnou podmínkou řádného osvojení i za předpokladu, že je rodič sám nezletilý. Jedná se o ustanovení, které bylo zavedeno do současného ZR až novelou č. 91/1998 Sb. Do tohoto striktního vymezení vznikalo mnoho pochyb, zda je tohoto souhlasu rodiče, který je v době rozhodování v řízení o osvojení třeba, neboť tento rodič není zákonným zástupcem dítěte. Právě výše zmíněným ustanovením tato nejistota zcela vymizela.⁴⁸ Do výslovného zakotvení daného ustanovení v ZR platilo, že souhlasu pouze jednoho z rodičů postačovalo za předpokladu, kdy byl druhý rodič zbaven způsobilosti k právním úkonům, případně byl nezletilý.⁴⁹

Jedním z důvodů tohoto výslovného vymezení je skutečnost, že se jedná o právo stojící vně rodičovské zodpovědnosti. Dalším atributem je předpoklad schopnosti těchto rodičů posoudit důležitost přivolení k osvojení. Proto i nezletilý rodič musí být vyslechnut v řízení a jeho stanovisko musí být akceptováno. S ohledem na nezletilost rodiče, je nutno k takovému účastníku přistupovat dle obecných procesních pravidel. Soud je povinen s veškerou pozorností zkoumat jak mravní, tak intelektuální vyspělost nezletilého rodiče. Takovéto zkoumání se neobejde bez spolupráce s odborníky z jiných vědních disciplín, zejména však s psychology a pedagogy.⁵⁰

Nezletilost jako taková je širokým pojmem, přičemž nikde není konkrétní hranice vymezena. Při srovnání s dikcí OSŘ týkající se incidenčního řízení, je však patrné, že onou hranicí je 16 let. Touto novelou bylo vzato v úvahu rodičovství jako takové, tedy jeho biologická, ale i společenská funkce, bez přihlídnutí k tomu, zda je rodiči přiznávána rodičovská zodpovědnost. Nová právní úprava tedy akceptuje rodiče, ač nezletilé, jako plnohodnotné bytosti, které se o své dítě dostatečně starají a je zde pádný důvod předpokládat, že tak budou činit i do budoucna. Není totiž v zájmu dítěte ani v jeho prospěch osvojení, se kterým by nevyjádřili souhlas jeho biologičtí rodiče. Dané pravidlo se vztahuje rovněž na tzv. blanketový souhlas, vymezený v § 68a ZR, kde však výslovné ustanovení zcela chybí.⁵¹

⁴⁸ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 329 – 330.

⁴⁹ HOLUB, M. *Rodina a právo*. 1. vydání. Praha: Práce, 1987. s. 105 – 106.

⁵⁰ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 229.

⁵¹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 329 – 330.

4.3.3. Souhlas Úřadu pro mezinárodně právní ochranu dětí

Jedná se o specifický institut, který je využíván při osvojení do ciziny. Při tomto druhu osvojení je stát zcela vyloučen coby jeho zprostředkovatel. Na úrovni mezinárodního osvojení je dán monopol zvláštnímu subjektu, kterým je správní orgán ÚMPOD, jehož sídlo se nachází v Brně. Oprávnění tohoto Úřadu je výslovně zakotveno v § 67 odst. 3 ZR, kdy tento jediný orgán je oprávněn dát souhlas k osvojení dítěte do ciziny. Proces tohoto druhu osvojení je velice složitý. Jedná se o striktně formalizovaný postup, jehož cílem je zajistit především blaho a bezpečí dítěte. Mezinárodní osvojení, co do svých podmínek a postupů, je téměř shodné s vnitrostátním osvojením. Hlavním rozdílem je vedoucí úloha ÚMPOD, který celý proces zprostředkovává a dále nahrazuje zákonné zástupce, kteří by měli k osvojení přivolit. Zde postačí souhlas tohoto Úřadu, bez něhož je však osvojení nerealizovatelné.⁵² O osvojení není možné rozhodnout pozitivně ani za předpokladu, že by sám soud učinil veškerá skutková zjištění, která by vyhovění návrhu opodstatňovala. Monopol tohoto Úřadu vyplývá ze zákonem dané výlučné pravomoci, která je stanovena ZSPOD. Aby ÚMPOD dosahoval dobrých výsledků a jeho práce byla efektivní, je nutná jeho spolupráce s orgány či jinými subjekty, které se podobnou činností zabývají v cizině.⁵³

Tato podmínka byla zavedena do současného ZR novelou č. 360/1999 Sb. Důvodem včlenění této podmínky do našeho právního řádu byla zejména efektivita spočívající především ve spolupráci ÚMPOD a soudu, který o osvojení rozhoduje. Soud takto získává od Úřadu nezbytné podklady, které jsou nutné k jeho spravedlivému rozhodnutí, avšak sám by takovéto poznatky získával jen se značnými překážkami. Dalším důvodem zavedení této podmínky je naplnění Úmluvy o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojování dětí.⁵⁴

4.3.4. Shrnutí podkapitoly

Lze tedy shrnout, že souhlas k osvojení dítěte je natolik závažný úkon, a to zejména do života potencionálního osvojence, který mohou učinit jen zákonem vymezené osoby. Musí se jednat o subjekty, které jsou schopné posoudit dosah svého úkonu a uvědomit si nejenom jeho

⁵² Bližší informace jsou dostupné na: <http://www.umpod.cz/osvojeni/postup-pri-osvojeni/zprostredkovani-mezinarodnich-osvojeni-do-ciziny/>.

⁵³ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 230.

⁵⁴ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 330.

právní následky, ale zejména faktické důsledky. Tyto osoby musí být rovněž schopny a ochotny nést následek svého rozhodnutí.

4.4. Vymezení, kdy není třeba souhlasu rodičů s osvojením dítěte

Obecně je možné říci, že souhlasu s osvojením je třeba vždy a za všech okolností. Případy, kdy tohoto institutu není třeba, jsou pouze výjimečné. Zákonnou úpravu nacházíme v ustanovení § 68 ZR, který vytyčuje dvě výjimky. Jedná se o případy, kdy rodiče neprojevují o dítě buď opravdový, nebo žádný zájem. S ohledem na to, že osvojení bez souhlasu rodičů je nesmírným zásahem do jejich rodičovských práv, rozhoduje o těchto situacích soud ve zvláštním řízení. K těmto výjimkám přistupují další dva případy, které vymezuje pouze praxe. Jde o anonymní a utajený porod.

4.4.1. Neprojevení opravdového zájmu

Jedná se o první výjimku, která je zakotvená v ustanovení § 68 odst. 1 písm. a) ZR. Slova zákona říkají, že pokud zákonní zástupci po dobu nejméně šesti měsíců soustavně neprojevovali o dítě opravdový zájem, a to zejména tím, že dítě pravidelně nenavštěvovali, neplnili pravidelně a dobrovolně vyživovací povinnost k němu a neprojevují snahu upravit si v mezích svých možností své rodinné a sociální možnosti tak, aby se mohli osobně ujmout péče o dítě, pak není třeba jejich souhlasu s osvojením. Toto ustanovení předkládá dle mého názoru řadu širokých a různě vykladatelných pojmů, ač ze strany zákonodárce byla velká snaha o konkretizaci. I z tohoto důvodu, byla právě na toto téma publikována řada článků a judikováno mnoho rozhodnutí.

Tento demonstrativní výčet byl však zaveden až novelou č. 91/1998 Sb.. Šlo o projev dlouhodobých námitek teorie i praxe, čímž došlo k podstatnému zpřesnění kvalifikovaného nezájmu.⁵⁵ V dřívějších dobách, a to až do května roku 1958, nebylo možné dítě bez souhlasu rodičů vůbec osvojit. Posléze byla příslušná ustanovení zákona novelizována, přičemž i po novelách činil výklad ustanovení při jejich aplikaci potíže. Z tohoto důvodu byla Nejvyšším soudem již v roce 1959 vydána sjednocující směrnice pro otázky osvojení. Z dnešního pohledu lze však říci, že se daná směrnice specializovala na v pořadí druhou výjimku tzv. žádného zájmu rodičů. Tehdejší pojetí nezájmu bylo v porovnání s dnešní úpravou užší. Legislativa se tak postupně vyvíjela až do současného stavu, kdy je kvalifikovaný nezájem

⁵⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 289.

poměrně konkretizován, avšak ani tak není otázka opravdového zájmu upravena bez jakýchkoliv pochybností.⁵⁶

O pochybnostech opravdového zájmu o dítě, lze hovořit tehdy, pokud se rodič s dítětem nestýká, nepíše mu dopisy, netelefonuje ani nezasílá žádné dárky k narozeninám, jmeninám či Vánocům, dále se jedná o situace neplacení výživného řádně a včas. Mnohá judikatura vyjadřuje závěr, že ojedinělý písemný či telefonní dotaz rodičů na jejich dítě umístěné v ústavu, nelze považovat za opravdový zájem.⁵⁷ Taktéž je možno z judikatury vyčíst, která počínání naopak projevy opravdového zájmu jsou. Za takovýto projev je možné považovat pouze projevy, ze kterých je možné přesvědčivě vyvodit, že rodiče objektivně mohou o dítě pečovat a rovněž se o ně chtějí starat, a to i z hlediska budoucího vývoje dítěte.⁵⁸ S tímto judikátem souvisí i jiné rozhodnutí, které vymezuje opravdový zájem tak, že nemusí jít pouze o přímý styk s dítětem, avšak jeho realizace je možná jakýmkoliv způsobem, z kterého je zřejmé, že rodiči zůstal zachován rodičovský cit a vztah k dítěti.⁵⁹

Zákonná definice vymezená demonstrativním výčtem je podepřena individuálními možnostmi každého rodiče, jedná se například o zdravotní stav, sociální poměry rodičů, vzdělání či jejich inteligenci. Rovněž záleží i na objektivních podmínkách, kterými jsou kupříkladu míra nezaměstnanosti, výkon trestu odnětí svobody, ústavní léčení či možnost zajištění vhodnějšího bydlení.⁶⁰ I z tohoto důvodu je neprojevení opravdového zájmu o dítě označováno jako kvalifikovaný nezájem. Proto je v jednotlivých případech nutné zkoumání opravdového vztahu rodičů k dětem a jejich možností zodpovědné péče o svého potomka. Při tomto zkoumání je třeba se zabývat okolnostmi, které projevům opravdového zájmu o dítě rodičům brání. Je nutné posoudit, zda jde o překážky objektivní či subjektivní povahy, případně zda se nejedná o cílené bránění potencionálnímu osvojení. Dále je zapotřebí objektivně posuzovat i skutečnou snahu rodičů o změnu svých poměrů za účelem péče o dítě.⁶¹

V souvislosti s užíváním institutu opravdového zájmu, dochází často k výtkám ze strany laické veřejnosti, ohledně úzkého výkladu při jeho aplikaci. Tyto výhrady jsou postaveny na

⁵⁶ DUNOVSKÝ, J., RADVANOVÁ, S., ŠVESTKA, J. K pojetí opravdového zájmu rodičů o dítě podle zákona o rodině. *Socialistická zákonnost*, 1967, č. 3. s. 130 – 131.

⁵⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 290.

⁵⁸ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.3.1967, sp. zn. 5 Cz 26/67.

⁵⁹ Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 29.10.1975, sp. zn. 1 Cz 94/75.

⁶⁰ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 231.

⁶¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 290.

argumentu nemožnosti včasného řešení nepříhodného postavení dětí v ústavních zařízeních v raném stádiu, kdy jejich psychická újma je v počátcích a její odstranění by bylo v náhradní rodině podstatně snazší než její pozdější řešení při ponechání dítěte v ústavu. Posuzujeme-li problém pojetí opravdového zájmu komplexně, musíme na něj nahlížet ze dvou úhlů. Dochází přitom ke střetu dvou samostatných zájmů. Na jedné straně je nutné posuzovat blaho dítěte, na druhé straně je to zájem rodičů. V těchto případech není možné jiné řešení, než preferovat zájem společensky uznávanější, tedy blaho dítěte. Avšak ani za této situace nesmí docházet k situacím, kdy by práva rodičů byla absolutně nechráněná a zanedbávaná.⁶²

V souvislosti se zkoumáním, zda se jedná o opravdový zájem, je nutné zjištění potřebnosti a přiměřenosti právní ochrany rodičovských práv a zajištění principu rovnosti účastníků řízení. Rovnost je obtížně zabezpečována především v případech, kdy nezřídka dochází k rozhodování o právech rodičů bez jejich osobní účasti. Za této situace nelze jednoznačně eliminovat opravdový zájem rodiče, který se k dané věci ani nevyjádřil. Avšak i při skutečném vyslovení nezájmu je potřebná osobní účast rodičů, kteří se mají k věci vyjádřit, aby nedošlo k poškození jejich práv. Zároveň je pro ochranu jejich práv, v případě negativního rozhodnutí, nutný řádný opravný prostředek. Podstatou konečného rozhodnutí, musí být za všech okolností řádný, spravedlivý proces, jehož základem je zjištění stanoviska zúčastněných stran. Především se jedná o zachování právní jistoty účastníků.⁶³

Dalo by se říci, že podstatou opravdového zájmu o dítě, které je umístěno v ústavním zařízení, je určitá psychická vazba mezi rodičem a dítětem, pramenící z jeho biologického původu a dále právního zakotvení. Především se jedná o konkrétní subjektivní vztah, na který je nutné pohlížet komplexně, tedy z navenek projeveného chování rodiče vůči dítěti. Z tohoto počínání je možné dojít k závěru, zda daná psychická vazba mezi rodiči a dítětem existuje či nikoliv. Typické rysy těchto vazeb není možné definovat pouze za pomoci právní teorie a praxe, avšak je zapotřebí spolupráce s neprávními disciplínami, jako je např. pediatrie, psychologie, pedopsychiatrie, pedagogika a jiné. Při spolupráci se zmíněnými odvětvími došlo k vymezení určitých rysů vazby rodiče a dítěte. Za opravdový zájem je nutné považovat jednání, které vede ke styku s dítětem, pečování o ně a spravování jeho záležitostí tak, jak se to od rodiče očekává. Dále podřazujeme pod institut opravdového zájmu zájem o zdravotní

⁶² DUNOVSKÝ, J., RADVANOVÁ, S., ŠVESTKA, J. K pojetí opravdového zájmu rodičů o dítě podle zákona o rodině. *Socialistická zákonnost*, 1967, č. 3. s. 133.

⁶³ ŠVESTKA, J. Neprojevení opravdového zájmu a ochrana práv rodiče. *Socialistická zákonnost*, 1967, č. 3. s. 136 – 138.

stav dítěte, školní prospěch či jeho chování v ústavu. V neposlední řadě jde také o poskytování výživného. Za typický rys rodičovské vazby k dítěti je taktéž nutno považovat snahu rodiče o uspořádání své životní situace tak, aby mohl o dítě osobně pečovat, a ukončit tak jeho pobyt v ústavním zařízení.⁶⁴ V podstatě se jedná o dílčí aspekty dovozené praxí, které byly posléze zavedeny demonstrativním výčtem do dnešního ZR.

Důležitým hlediskem tohoto jednání je zákonná lhůta šesti měsíců, v níž je rovněž rozhodující soustavnost daného počínání, která má zabránit znemožnění osvojení dítěte, které by bylo k jeho prospěchu, z důvodu ojedinelého a ryze formálního projevu rodičovského zájmu.⁶⁵ Proto stanovená lhůta musí uplynout najednou a její postupné načítání je zcela vyloučené.⁶⁶ Jedná se o lhůtu, která je dostatečně dlouhá k projevení opravdového zájmu o dítě. Začátek lhůty je převážně spojován s momentem převzetí dítěte do péče ústavním zařízením, případně s okamžikem, kdy rodiče dítě naposledy navštívili.⁶⁷

Jak již bylo uvedeno, jedná se o výjimku z obecného pravidla, kdy je třeba souhlasu rodičů s osvojením vždy. Vyskytují-li se však takové případy, které naplňují znění § 68 ZR, jedná se o zvlášť závažné situace, které vyžadují zásah státu. Tito rodiče, svým nezodpovědným přístupem bývají společností zcela zavrženi, což je také důvod, proč jejich souhlas ani není vyžadován a jejich rodičovská práva nejsou ani uznávána ani respektována. Důvodem je především, již několikrát zmiňované, blaho dítěte, kdy při neakceptování této výjimky by mohl být fyzický i psychický vývoj dítěte narušen. Jedná se o výjimku, která je společností dle mého názoru přijímána jako zcela přirozená, proto ani ZR nevyžaduje, aby byl rodič na takovéto následky dopředu upozorňován, neboť i zde platí zásada „neznalost zákona neomlouvá“.⁶⁸ S ohledem na to, že se jedná o skutečně významný zásah do rodičovských práv, musí být předmětné nedostatky zjištěny v řádném procesu, tedy ve zvláštním řízení, které předchází řízení o osvojení. Jedná se o velice závažnou otázku lidských práv, kterou se zabýval i Ústavní soud ČR. Jeho nálezem byla judikována nutnost zjišťování nedostatků bez jakýchkoliv pochybností. V opačném případě by došlo k porušení základního práva na spravedlivý proces, garantovaného LZPS. Rovněž by byla porušena Úmluva o ochraně

⁶⁴ DUNOVSKÝ, J., RADVANOVÁ, S., ŠVESTKA, J. K pojetí opravdového zájmu rodičů o dítě podle zákona o rodině. *Socialistická zákonnost*, 1967, č. 3. s. 134 – 135.

⁶⁵ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 231.

⁶⁶ DUNOVSKÝ, J., RADVANOVÁ, S., ŠVESTKA, J. K pojetí opravdového zájmu rodičů o dítě podle zákona o rodině. *Socialistická zákonnost*, 1967, č. 3. s. 135.

⁶⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 290.

⁶⁸ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 332.

lidských práv a základních svobod. Tato porušení jsou odůvodňována zásahem do práva na respektování rodinného života.⁶⁹

Lze shrnout, že projevení opravdového zájmu je nutné posuzovat individuálně, a to zejména z toho důvodu, že se dle mého názoru jedná o souhrn emočních prvků, nikoliv souhrn právních úkonů provedených směrem k dítěti. Následky neprojevení opravdového zájmu mají svůj projev v právní sféře, ovšem samotné projevoování má svůj původ především v psychice rodičů. Každý jednotlivec má jiné emoce, a proto není možné srovnávat stejný projev různých rodičů. Posuzování musí být velice šetrné, neboť vyslovení nezájmu by mělo hluboký dopad právě do emoční sféry jak dítěte, tak rodiče, přičemž následky by byly jen těžko odstranitelné. V soudní praxi existují případy, kdy k vyslovení nezájmu došlo, ovšem rodiče mají své dítě rádi, ono má rádo je, avšak rodiče se nestarají. Je toto důvod nezájmu? Domnívám se, že posouzení musí být hlavně komplexní, neboť opravdový zájem o dítě je dle mého názoru typický neurčitý pojem, který nebude nikdy dostatečně vymezen, protože se vždy najde situace, která je určitým způsobem odlišná od dikce zákona, a žádný soudce proto nebude schopen skutečně spravedlivě rozhodnout, už jen z toho důvodu, že pohlíží na věc racionálně, bez zapojení citů. Je nezbytné ale dodat, že takovýto postup je nutný, už jen z toho důvodu, že s příliš osobním přístupem by soudce svoji práci nemohl dobře vykonávat.

4.4.2. Neprojevení žádného zájmu

Jedná se v pořadí o druhou výjimku, kdy není k osvojení nutný souhlas rodičů. Zákoné podmínky pro vyslovení žádného zájmu jsou podstatně přísnější než podmínky pro předchozí institut. Tato přísnost vyplývá i z podstatně kratší lhůty, která je zákonem stanovena pro projevení zájmu. Zákoná dikce § 68 odst. 1 písm. b) ZR říká, že pokud po dobu nejméně dvou měsíců po narození dítěte neprojevili rodiče o dítě žádný zájem, ačkoliv jim v projevení zájmu nebránila závažná překážka, pak není třeba jejich souhlasu s osvojením.

Rovněž toto ustanovení je výsledkem novely č. 91/1998 Sb.. Jedná se o výrazný zásah do rodičovských práv, který ovšem chrání zájem dítěte. Toto ustanovení je charakteristické pro naši republiku, nelze jej ztotožňovat s žádnou evropskou úpravou. Stanovené podmínky platí totožně pro zletilého rodiče i pro nezletilého. Ačkoliv platí obecná zásada zvýšené ochrany nezletilců, v tomto případě je tato ochrana poskytnuta pouze nezletilému dítěti, vůči němuž je nezájem realizován, ovšem na nezletilce, který je rodičem, avšak zároveň i dítětem, se žádné

⁶⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 28.1.2004, sp. zn. I. ÚS 669/02.

ochranné prvky nevztahují. Naopak, platí pro něj stejné podmínky, jako pro zletilé rodiče. Taktéž splnění podmínek pro vyslovení tohoto nezájmu, musí být zjištěno v řádném řízení, předcházejícímu řízení o osvojení.⁷⁰

Zakotvení tohoto institutu bylo reakcí na již déletrvající prosby praxe, a to jak sociálních pracovníků, tak zdravotnických zařízení. Důvodem těchto proseb byla možnost řešení otázky náhradní rodinné výchovy ihned po narození opuštěných dětí. Z tohoto důvodu se zákonem vymezená dvouměsíční lhůta vztahuje k okamžiku porodu.⁷¹ Zavedení tohoto institutu provázelo při projednávání mnoho podpůrných kampaní, prosazujících rychlé osvojování novorozenců zanechaných v porodnici. Argumenty pramenily z přesvědčení, že matka, která dítě ve zdravotnickém zařízení zanechala, se pro něj již nevrátí a získání jejího souhlasu s osvojením bude v pozdější době již nepoměrně složitější. V těchto případech se jedná o úzkou skupinu rodiček, především jde o sociálně slabé, které se o dítě nemohou, dalo by se říci z objektivních důvodů, postarat nebo jde o prostitutky.⁷²

Rovněž vymezení žádného zájmu je velice široké, přičemž v tomto případě zákon neposkytuje ani demonstrativní výčet situací, na které by se tato výjimka dala vztáhnout. Z komentářové literatury vyplývá, že jde o situaci, kdy rodiče svého potomka v zákonné lhůtě nikdy nenavštívili, netelefonovali do zdravotnického zařízení, nezjišťovali zdravotní stav ani ostatní okolnosti týkající se jejich nezletilého dítěte a rovněž k němu neplnili vyživovací povinnost. Z tohoto hlediska lze žádný zájem charakterizovat jako absolutní nezájem, neprojevení žádného citu, obav o dítě, jeho zdravotní stav a další osud. Dané okolnosti musí být zjišťovány soudem s přihlédnutím k individuálnímu postoji každého z rodičů, jejich možnostem, poměrům dítěte a s přihlédnutím k objektivním překážkám bránícím projevení zájmu alespoň v minimální míře. Při vyslovování tohoto nezájmu je taktéž nutné zjišťování existence skutečného citového vztahu rodičů k dětem. I v tomto případě je nutné komplexní posuzování ze všech vnějších projevů vůči dítěti.⁷³

V případě vyslovení žádného zájmu rodiče o dítě lze tedy konstatovat, že se rodič svého potomka fakticky vzdal. Tento rodič se neohlížel na jakoukoliv právní úpravu či své

⁷⁰ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 134 – 135.

⁷¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 291.

⁷² RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 135.

⁷³ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 231 – 232.

povinnosti vůči dítěti a zanechal jej v porodnici svému osudu s tím, že se o něj přítomní zdravotníci postarají. Souhlas takového rodiče, který o dítěti prakticky nic neví a v podstatě ani vědět nechce, je dle mého názoru naprosto nadbytečný, neboť rodiči, který dítě prakticky zavrhl ihned, jakmile se narodilo, je jeho osud zcela lhostejný. Domnívám se, že takovýto rodič by souhlas mohl dát poměrně snadno, už proto, že ho dítě nezajímá. Může však sehrát roli i taktika, kterou by chtěl záměrně, ovšem z nepochopitelných důvodů, zničit možné osvojení a znemožnit dítěti, aby mu byla nalezena nová, fungující rodina. Myslím si, že právě tomuto chtěl zákonodárce při zakotvení této výjimky předejít.

4.4.3. Anonymní porod

Další, avšak již ZR výslovně nezakotvenou výjimkou, kdy není třeba souhlasu rodičů s osvojením, je případ anonymního porodu. Jedná se o případ, kdy je rodička zcela bez identity, neboť není známa. Zejména jde o případy odložených dětí, tzv. nalezců, ovšem i o případy legálního odložení, tedy umístění novorozence do tzv. baby-boxů. Výjimečně se může jednat o případy, kdy matka své dítě zanechala v porodnici a předložila falešný doklad totožnosti, případně o své identitě zdravotnickému zařízení nic nesdělila. Takovéto dítě má status dítěte s nezjištěnou totožností, které může být prakticky ihned, tedy po marném pátrání policie po rodičích, zařazeno do seznamu dětí vhodných k osvojení.⁷⁴ Co do počtu jsou anonymní porody spíše výjimkami, které se vyskytují jen několikrát ročně. Zápis do matriky takovéhoto nalezence upravuje zákon o matrikách, jménu a příjmení, tento se provede na základě výsledku šetření policie a zprávy lékaře. Určení mateřství je tedy na základě šetření orgánů policie a lékařské zprávy postaveno najisto. Pokud by skutečná matka nebyla zjištěna, dítě by bylo nadále označováno jako nalezenec.⁷⁵

Nejvýraznější část anonymních porodů tvoří děti odložené do baby-boxů. Tato problematika je diskutována již od roku 2004, kdy došlo ke zřízení Nadačního fondu pro odložené děti, jehož cílem je zřizovat a provozovat právě schránky na odložené děti. Baby-box si lze představit jako vyhřívanou schránku, která je umístěna v blízkosti nemocnice tak, aby byla přístupná jak pro osobu dítě odkládající, tak pro personál nemocnice. Režim těchto schránek, ač má hluboký dopad do práva soukromého a subjektivních práv dítěte i jeho rodičů, podléhá výlučně veřejnému právu, tedy ZSPOD. I z tohoto důvodu podléhá zřizování

⁷⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 291.

⁷⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*, 2005, č. 2, s. 54.

a provozování baby-boxů výlučně státu, neboť ten jediný má v pravomoci sociálně-právní ochranu dětí. Tedy výlučně osoby pověřené tímto výkonem sociálně-právní ochrany dětí mohou dané schránky provozovat, jejich zřizování je tedy v souladu se zákonem.⁷⁶

Ovšem i tato oblast úpravy je velice problematická, a to zejména z důvodu, že náš právní řád nezná statut nalezence. Dítě, které je vloženo do baby-boxu, již své rodiče má, jeho statut je určen, ovšem v důsledku odložení do schránky jeho totožnost není známa. Z tohoto důvodu mají tedy neznámí rodiče rodičovskou zodpovědnost, ale i právo dát souhlas k osvojení svého dítěte. Proto také není možné předpokládat urychlení osvojení, právě které bylo snad i cílem zavedení těchto schránek. Souhlas k dítěti může být dán nejdříve 6 týdnů po porodu. Pokud však bylo odloženo dítě starší, je nutné vyslovit opravdový nezájem rodičů v incidenčním řízení, a tedy vyčkat dalších 6 měsíců. Jestliže si matka svůj čin rozmyslí, může požádat o zápis do matriky, avšak musí prokázat, že je matkou právě odloženého dítěte. Pokud se rodiče nepřihlásí ani nenajdou, musí být dítěti ustanoven opatrovník. Ustanovení poručníka je vyloučeno, neboť pro toto nejsou splněny předpoklady. Avšak po celou tuto dobu je zachován právní vztah biologických rodičů k dítěti, který vznikl faktickou událostí, porodem. Takovýto vztah může zaniknout až právní mocí nezrušitelného osvojení. V případě zrušitelného osvojení je dále možné pokračovat v hledání biologických rodičů, dokonce je možné i určení otcovství.⁷⁷

Účelem baby-boxů bylo primárně zachránění života dítěte, mělo se předejít jeho usmrcení či odložení ať již před nemocnicí, kostelem či v kontejneru s odpadky. Dalo by se říci, že to byla vroucí touha jejich zakladatelů, neboť i naplnění tohoto cíle je problematické. Schránky, které jsou již v provozu, jsou moderně a účelně vybaveny, avšak tomu odpovídá i jejich cena. Z toho důvodu jich není po republice mnoho. Jejich počet je podstatně nižší než počet porodnic, a proto by matky, které chtějí své dítě do baby-boxu uložit, musely ujít či ujet určitou vzdálenost, ale především by musely být informovány o této možnosti. Ženy, které dítě odkládají, jednají obvykle ve zkratu, panice. Především se jedná o ženy velmi mladé, nevyzrálé či stížené duševní poruchou. Nevýhodou schránek je, že mohou být velice lehce

⁷⁶ ZUKLÍNOVÁ, M. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7, s. 250 – 251.

⁷⁷ Tamtéž. s. 251.

zneužívány. Mohou být do nich vloženy starší děti, jejichž matky se o ně pouze odmítají starat a toto řešení považují za nejschůdnější, neboť je bezrestné a o dítě je dobře postaráno.⁷⁸

Schránky k odkládání dětí jsou stále žhavým tématem diskusí, které budí rozporuplné názory. Jedna skupina odborníků je skalním zastáncem baby-boxů právě z důvodu záchrany dětského života, druhá skupina vyslovuje opačný názor právě pro nepropracovanost detailů, neprovázanost s právní úpravou a snadnou možností zneužití. Osobně se přikláním k příznivcům baby-boxů. Ač jsou tyto schránky jakkoli kritizovány, zachránily již ne jeden život dítěte. Domnívám se, že řada matek, které jsou ve svízelné situaci a mají možnost dítě na určené místo odnést, zcela jistě mu dají přednost před jiným řešením, už jen z důvodu, že bude o dítě postaráno. Myslím si, že ženy, které se dítěte chtějí zbavit, nevidí primární cíl v zabití či jiném ublížení dítěti, nýbrž se o něj nedovedou, nechtějí či nemohou starat. Jistě je jim pak milejší varianta, kdy dítě má možnost přežít a posléze vést slušný život, a to i bez své biologické matky. Svůj názor podpírám tvrzením, že život dítěte by měl být tím nejvyšším zájmem státu, a pokud by měl baby-box zachránit byť jediný život dítěte, je společnosti užitečný, ač je s ním spojena řada právních či ekonomických problémů.

4.4.4. Porod s utajením totožnosti rodičky

Jedná se o případ, kdy matka po porodu požádá o utajení své totožnosti. Tato možnost je zakotvena novelou ZPZL z roku 2004. Dle této úpravy jsou veškeré osobní údaje rodičky známy, ovšem pouze zdravotnickému zařízení, kde došlo k porodu. Toto má povinnost údaje zapečetit do obálky a uložit je. Tato obálka může být rozpečetěna pouze na základě soudního rozhodnutí, přičemž zdravotnický personál je povinen zachovávat mlčenlivost. Je nutné podotknout, že vztah této rodičky k dítěti vznikl, a proto je v případě osvojení nutný souhlas této ženy k jeho realizaci, případně zjištění míry jejího nezájmu v incidenčním řízení.⁷⁹

Tato právní úprava, i když poměrně nová, je co do aplikace dosti obtížná. Problémy pramení především z důvodu, že zavedením tohoto institutu došlo k novelizaci ZPZL, avšak nikoliv k novelizaci ZR, ve kterém je zakotvena úprava mateřství, ovšem vymezení porodu s utajenou totožností matky zde zcela chybí. Došlo tedy k novelizaci veřejného práva, které má hluboký dosah do práva soukromého a značně tak ovlivňuje práva matky, jakožto rodičky. Cílem pro zavedení této úpravy bylo bezpochyby vytvoření podmínek pro omezení interrupcí,

⁷⁸ ZUKLÍNOVÁ, M. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7, s. 252.

⁷⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 291 – 292.

zamezení vraždám novorozenců matkami a opuštění dětí. Co se však vražd týče, s ohledem na to, že jde o určitý psychický stav matky, který je znakem příslušné skutkové podstaty trestného činu, tento cíl bude těžko naplněn, neboť tuto skutečnost nelze ovlivnit změnou právní úpravy.⁸⁰

Možnost využití tohoto institutu je svěřena pouze svobodným matkám, majícím na území České republiky trvalý pobyt, avšak nemusí jít pouze o občanky České republiky. Co se rozsahu utajení týče, ve zdravotní dokumentaci jsou evidovány pouze údaje týkající se těhotenství a porodu, které jsou nezbytné k určení anamnézy matky. Jméno a příjmení rodičky jsou evidovány odděleně od této dokumentace, ovšem po porodu je zdravotní dokumentace o tato data doplněna a údaje jsou společně zapečetěny do obálky. Jak jsem již uvedla, rozpečetění je možné pouze na základě soudního rozhodnutí, avšak který soud by byl k tomuto rozhodnutí příslušný, není z právní úpravy zcela zřejmé. Nicméně s ohledem na uložení obálky ve zdravotnickém zařízení, nejspíše by měl být příslušný soud, v jehož obvodu se tato porodnice nachází. Rovněž není zřejmý ani možný důvod rozpečetění obálky.⁸¹

V souvislosti se změnou ZPZL došlo také ke změně zákona o matrikách, jménu a příjmení. Změna spočívá v tom, že se do knihy narození v souladu s § 14 zák. 301/2000 Sb. uvede pouze datum narození dítěte, jeho rodné číslo, místo narození, pohlaví, datum a podpis matrikářky. Co se však matky týče, o její osobě nebude v matrice zaznamenáno nic. Tento zápis je proveden na základě zprávy porodnice, ve které se dítě narodilo. Problém nastává při aplikaci § 17 zmíněného zákona ohledně příjmení dítěte, a to z důvodu žádosti matky o utajení své totožnosti, nikoliv dítěte, až po porodu. Přičemž zákon výslovně neuvádí, že by jméno a příjmení dítěte nemělo být zapsáno. V době porodu je totožnost matky známa a dítě by tak dle ZR mělo nést její příjmení.⁸² Lze však konstatovat, že v případě uvedení příjmení dítěte do matriky, by se daná úprava zcela míjela účinkem, neboť o efektivitě utajení totožnosti matky, by se dalo jen stěží hovořit.

Jak již bylo zmíněno, okamžikem porodu vznikl mezi rodičkou a dítětem právní vztah, který utajením totožnosti matky nezanikne. Matce vznikla práva, ale i povinnosti k novorozenému dítěti. S ohledem na to, že matka zapsaná do matriky jako matka dítěte není, může o to kdykoliv požádat, pokud si své utajení rozmyslí, přičemž by jí mělo být vyhověno,

⁸⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*, 2005, č. 2, s. 53 – 54.

⁸¹ Tamtéž. s. 54.

⁸² Tamtéž. s. 55.

pokud své tvrzení o mateřství patřičně prokáže. Tento porodem vzniklý vztah mezi matkou a dítětem je možné definitivně ukončit pouze a teprve osvojením, neboť náš právní řád vzdání se dítěte jako takové nezná.⁸³

Cílem novely ZPZL bylo nepochybně i urychlení procesu osvojení, tedy aby děti nevyrostaly v dětských domovech, ale v náhradních rodinách, do nichž by byly umístěny ihned po porodu. Avšak zavedením tohoto institutu byl zaveden i institut umělého nalezence, což je v rozporu s celým právním řádem naší republiky. Některé cíle byly naplněny, avšak nastává i řada problémů. Dalším z nich je otázka možnosti rychlého umístění dítěte do náhradní rodiny bez souhlasu matky, která v podstatě není známa. Problém spočívá v tom, že matka je pouze utajená, její vztah k dítěti vznikl a vzhledem k tomu, že se dítěte nelze vzdát, je matkou i proti své vůli. Proto je nutné zjišťovat její míru nezájmu v incidenčním řízení. Právě v tomto řízení by mohla vzniknout potřeba otevření zapečetěné obálky, a mohlo by jít o opodstatněný důvod.⁸⁴ V případě, kde tento nezájem prokázán není, naopak matka, případně i otec projeví vůli a snahu se o dítě starat, je nutné akceptovat jejich rodičovská práva, která vznikla faktem porodu, tedy rodičovstvím, a dítě umístit do jejich péče. Jestliže je pak v incidenčním řízení vysloveno, že je třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte a tento není dán, není naplněna hmotněprávní podmínka a osvojení je nerealizovatelné.⁸⁵

I já se domnívám, že záměr tohoto institutu byl velice pozitivní, neboť mělo být zabráněno nelegálně prováděným potratům či potratům vyvolávanými samotnými rodičkami, které zejména z finančních důvodů potrat nepodstoupí, ač je jeho úprava dnes velmi liberální. Tímto způsobem matky porodí ve specializovaných zdravotnických zařízeních a dítěti i matce se dostane veškeré potřebné péče. Tento cíl byl tedy dle mého názoru naplněn. Je však otázkou jinou, že byť je jeho zavedení domyšleno do detailů, není domyšleno do důsledků. Tento institut má řadu problémů, které jsou řešeny až samotnou praxí. S ohledem na to, že daná úprava není ani obsahem ZR, činí její používání o to větší problémy. Právě proto, že jsou tyto obtíže nechány na řešení až zdravotnickému zařízení, bývají řešeny v různých porodnicích odlišně, což dle mého názoru není správné a stejná úprava, která je zakotvená v ZPZL by měla být vtělena i do ZR. Domnívám se, že jde o institut dobrý, byť ne bez chyb, ovšem daleko větším problémem je okolnost, že o něm právě rodičky, kterých by se mohl týkat, neví. K tomuto řešení se dle mého názoru schylují ženy bez stabilního rodinného

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Tamtéž, s. 56 – 57.

⁸⁵ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 335.

zázemí, bez dostatečných finančních prostředků a bytového zázemí, tedy ženy v tíživých sociálních situacích. Tyto rodičky obvykle zanedbávají i lékařskou péči a nejsou tedy dostatečně informovány o veškerých dostupných řešeních.

4.5. Právo dítěte znát svůj původ

Velice úzce souvisí s otázkou souhlasu k osvojení i právo dítě znát své biologické rodiče, být jimi vychováváno a právo na znalost svého původu. Tato práva spolu s ostatními jsou dětem přiznávána na základě ÚPD, na jejímž základě má být dítě ihned po narození registrováno a má nárok na jméno a příjmení, stejně jako na státní příslušnost. Právo na znalost svého původu je však podmíněno jeho možností, což souvisí s jeho častým porušováním.

Tato úmluva je považována za jakousi „Magnu Chartu“ dětských práv, a to především z toho důvodu, že obsahuje ucelený katalog práv, který dítě provází od narození, až po jeho zletilost. Jedná se o mezinárodní smlouvu, která považuje za nejvyšší princip samozřejmě blaho dítěte, přičemž tento musí být primárním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí, ať již je realizována veřejnými nebo soukromými osobami. Rovněž tato úmluva se ve značné míře zabývá osvojením, které chápe jako řešení nevyhovující biologické rodiny.⁸⁶

ÚPD tedy zakotvuje právo dítě na znalost svého původu pouze v omezené míře. Možná i z toho důvodu je toto právo mnohdy porušováno. Případem, kdy dochází k jeho porušení přímo ze strany státu a na základě zákona, je naposledy zmiňovaný porod s utajením totožnosti rodičky. Nedodržení ÚPD nastává především z toho důvodu, že dítě není ihned po porodu řádně registrováno a nemá ani jméno a právně ani rodiče. Právní institut utajené totožnosti matky dítěte je velice problematický i z tohoto pohledu, neboť dítěti je upírána znalost svých rodičů, což vede i k porušení LZPS, neboť děti zrozené v manželství i mimo ně, by měly mít stejné postavení, přičemž těmto dětem jsou informace o jejich matce utajovány. Dnes je prosazována teorie, že dítě by mělo znát svůj původ, a proto by mělo být osvojeným dětem již od raného věku nenásilnou formou sdělováno, že osoby, které je vychovávají, nejsou jejich biologickými rodiči. V tuto chvíli je osvojení nejvíce spojeno s neprávními disciplínami, neboť je přirozenou touhou dětí znát své rodiče či jiné příbuzné a vědět, co je vedlo k přivolení s osvojením. Tuto otázku nelze zlehčovat, je to problém zejména

⁸⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 282.

psychologický, který vede děti k psychickému strádání, které může vyústit až v poruchy.⁸⁷ K porušení práva na znalost svého původu beze sporu vede i odložení dítěte do baby-boxu, neboť ani u tohoto dítěte není možné jeho zaregistrování ihned po narození.⁸⁸

Právo dítěte znát svůj původ je zakotveno v řadě mezinárodních smluv, ovšem toto právo je stavěno do rozporu se zásadou anonymity, na které je osvojení v současném právním řádu vybudováno. Lze soudit, že na tuto utajenost lze pohlížet hned ze tří směrů, a to podle toho, kterého subjektu se osvojení týká, tedy osvojence, osvojitele či biologického rodiče. Jak jsem již uvedla, dnes je psychologie prosazována teorie, aby osvojitelé svým osvojencům postupně, s ohledem na jejich věk, sdělovali pravdu o jejich minulosti dříve, než se ji dozví od ostatních, což by z psychologického hlediska mělo následky podstatně horší. Anonymita však spočívá i v tom, že se sice děti dozví, že nevyrostají ve své biologické rodině, ovšem nedozví se, kdo touto rodinou je. V dnešním vyspělém světě však toto zjištění není zcela nemožné, proto by kvůli zásadě anonymity, nemělo být osvojencům znemožňováno uvést v soulad svůj biologický a matrikový původ. Toto utajení je však zásadou, která není nikde výslovně zakotvena.⁸⁹ Domnívám se však, že i přes její zákonnou neupravenost, je uspokojivě dodržována, a to především ze strachu. Jsou naplněny spíše psychologické faktory jak osvojitelů, tak biologických rodičů, přičemž osvojitelé se obávají reakce dětí, mají strach, že je opustí, poté co je vychovali. Ze strany dětí jde o obavy, kdo jsou jejich skuteční rodiče, proč je opustili, avšak touha po poznání svých rodičů bývá silnější. Z hlediska původních rodičů jde dle mého mínění o strach, že nebudou jejich důvody, které je k přivolení s osvojením vedly, pochopeny.

Nutno podotknout, že ač zákony o anonymitě výslovně nehovoří, zakotvují ji, dle mého názoru v podstatě úpravou incidenčního řízení. Toto mé tvrzení však popírá závěr doc. Králíčkové, která uvádí, že z tohoto zakotvení není možné anonymitu, jako prvoplánový účel zákona, vyvozovat. Pakliže je v tomto řízení vysloveno, že není souhlasu rodičů k osvojení dítěte třeba, biologičtí rodiče již nejsou dalšími účastníky řízení o osvojení, a tedy se ani nemusí dozvědět, zda bylo jejich dítě osvojeno či nikoliv. Dalo by se říci, že právní mocí rozhodnutí tohoto řízení, jsou rodiče od svých dětí fakticky odloučeni. Dání souhlasu rodiči

⁸⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*, 2005, č. 2, s. 56.

⁸⁸ ZUKLÍNOVÁ, M. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7, s. 250.

⁸⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. *Právní rozhledy*, 2009, č. 5, s. 159.

k osvojení je vyjádření jejich svobodné vůle, což není v rozporu se založením zcela nového statusu dítěte. Avšak tomuto dítěti by nemělo být odpíráno právo na znalost svého původu a měly by mu být ponechány prostředky, jejichž prostřednictvím by mohlo svůj původ zjistit, jakmile dosáhne zletilosti.⁹⁰

Na utajení osvojení mají největší zájem osvojitelé, tedy náhradní rodiče, kteří své náhradní rodičovství obvykle považují za handicap, protože jsou zužováni pocitem tajemství, které jednoho dne vyjde na povrch. Raději by tedy osvojení utajili a vystupovali jako biologičtí rodiče ve všech aspektech. Osvojitelé, ale nejen oni, prosazují myšlenku, kterou se zároveň obhajují, že rodiči jsou osoby, které se o dítě starají, nikoliv ty, které je přivedly na svět, ale více jsou jim lhostejné. Může však nastat situace, kdy ač jsou osvojitelé sebevíce milujícími rodiči, nemohou svému osvojenci pomoci. Jedná se zejména o zdravotní či sociálně-právní problémy. V tomto okamžiku je vždy lepší, když osvojenec zná svůj pravý původ. Rovněž odborníci mají totožný názor, že osvojení ani nelze dítěti naprosto utajit, a to především z toho důvodu, že dítě je leckdy jediné, kdo o osvojení neví, proto je riziko prozrazení dosti vysoké, a v případě nešetrnosti, i dosti nepříjemné. Psychologové doporučují tuto pravdu dítěti sdělit ještě dříve, než nastoupí do školy, aby nedošlo k nešetrnému prozrazení spolužáky, a zároveň ještě dříve, než začne věci domýšlet do důsledků. Je pravdou, že sdělení těchto skutečností nebývá pro osvojitelé lehké, ovšem tajeň s sebou přináší další problémy, které dítě pokládá za podezřelé, jako je například absence fotografií z raného dětství, kdy dítě v náhradní rodině ještě nebylo. Neustálým tajeňím se osvojitelé zaplétají čím dál více do lží a sdělení pravdy dítěti je posléze o to složitější.⁹¹

Anonymita osvojení je širokosáhlým problémem, který prostupuje, kromě právní úpravy, i do řady neprávních oborů a je zde vidět provázanost s ostatními odvětvími. Nadále lze dle mého názoru vyvozovat, že právní úprava ustupuje do pozadí a je dáván prostor spíše k volné úvaze a emotivnímu jednání. Důležitou roli zde tedy představuje psychologická a sociologická stránka věci. Lze tedy vyvodit závěr, že sebelepší právní úprava není dostatečným řešením, pokud celý proces postrádá lidský přístup a empatii. S ohledem na to, že je každé dítě jiné, je nutné i ke každému přistupovat individuálně. Bez pochyb se domnívám, že osvojenci by měla být pravda sdělena, otázkou je však správný přístup a doba sdělení. Zcela jistě by se osvojitelé měli před tímto závažným krokem poradit s odborníky.

⁹⁰ Tamtéž. s. 160.

⁹¹ NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. Problémy s tajemstvím nezrušitelného osvojení. *Právo a rodina*, 2004, č. 10, s. 9 – 11.

Z laického pohledu na psychologii se však ztotožňují s jejími odborníky, kteří doporučují dobu předškolního věku. Rovněž se domnívám, že je to nejvhodnější období z důvodu počátků vztahů se svými vrstevníky, kteří mohou o původu dítěte vědět a při dětské upřímnosti, někdy i škodolibosti, by toto poznání mohlo mít katastrofické důsledky. Ne každé dítě přijme tuto zprávu s poklidem, a proto čím dříve je na ni připravováno, tím dříve se s takovou realitou smíří.

4.6. Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte

Jedná se o incidenční řízení, o kterém již byla okrajově několikrát zmínka. Ze samotného pojmenování incidenční řízení je patrné, že se nejedná o hlavní řízení, nýbrž o řízení vedlejší, které má spíše pomocnou funkci ve vztahu k řízení hlavnímu, tedy řízení o osvojení. Úkolem řízení je vyřešit dílčí problém, zejména pro nutnost rozhodnutí individuálního hlavního řízení. Pomocnou funkci nelze naplnit preventivně pro hlavní řízení, které nebylo doposud zahájeno.⁹² Lze říci, že v tomto řízení je vyjádřena procesní stránka institutu souhlasu s osvojením. Toto řízení bylo zavedeno až v souvislosti s novelou ZR č. 91/1998 Sb., kdy byl nově upraven a definován kvalifikovaný a absolutní nezájem rodičů o dítě. Jde totiž o řízení, ve kterém je tento nezájem vysloven, případně nevysloven. V souvislosti s tímto vyslovením pak není vyžadován souhlas rodičů k osvojení. Z tohoto důvodu také toto jednání předchází řízení o osvojení. Existenci tohoto procesního postupu vymezuje ZR, ovšem jeho konkrétní průběh je upraven OSŘ. Avšak ani v tomto zákonu nejsou podmínky postupu vymezeny od počátku úpravy v ZR, nýbrž až od roku 2000, kdy došlo k novelizaci OSŘ zákonem č. 30/2000 Sb.⁹³

Svým charakterem se jedná o nesporné řízení, neboť zde není spor o právo jednotlivých účastníků, nýbrž jde o úpravu právních poměrů do budoucna. V tomto konkrétním případě je tedy rozhodováno, zda v případě osvojení bude zapotřebí souhlasu rodičů či nikoliv.⁹⁴

Cílem tohoto řízení je ochrana dítěte, aby nebylo bezdůvodně, tedy za situace, kdy by nebyl dostatečně prokázán nezájem rodičů, za jejich nesouhlasu, od nich odloučeno. Avšak za

⁹² HADERKA, J. F. K některým domnělým (i skutečným) nedostatkům zákona č. 91/1998 Sb. ve vztahu k osvojení. *Právní praxe*, 1999, č. 7, s. 414 – 415.

⁹³ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 303 – 304.

⁹⁴ HLAVSA, P., STAVINHOVÁ, J. *Civilní proces a organizace soudnictví*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 2003. s. 346.

situace, kdy by tento nezájem byl bezpečně prokázán, aby mělo dítě možnost umístění do náhradní rodiny.⁹⁵

Aktivní legitimace účastníků je upravena již ZR, který stanoví, že soud rozhoduje na základě podaného návrhu OSPOD, případně rodičem. OSPOD vystupuje v tomto řízení jako opatrovník dítěte, v daném řízení jde o obec s rozšířenou působností. S ohledem na to, že se však jedná o vznik funkce ze zákona, není nutné jeho ustanovení soudem.⁹⁶

S ohledem na to, že rozlišujeme dva rozdílné navrhovatele, musíme rozlišovat i účastníky řízení za těchto různých situací. Účastníky řízení v případě podání návrhu OSPOD jsou navrhovatel, rodiče dítěte, o jejichž nezájmu má být rozhodováno, a samotné dítě, které je zastoupeno opatrovníkem, kterého lze označit jako opatrovníka ex lege, kterého není třeba soudem ustanovovat. Rodiči dítěte jsou tedy matka a otec, jedná se o osoby, které musí být známy. Výjimku tvoří porod s utajenou totožností rodičky, avšak i v tomto případě matka existuje a řízení se tedy koná. Opačná situace nastává v případě odloženého dítěte. Daná problematika byla již podrobně rozebrána v dřívější kapitole. Rodiče mohou být účastníky řízení pouze za předpokladu, že jsou zákonnými zástupci dítěte. V daném řízení může velmi často nastat situace, kdy jsou rodiče neznámého pobytu, za těchto okolností je jim zpravidla ustanoven opatrovník a řízení se koná v jejich osobní nepřítomnosti. Co se týče nezletilých rodičů, tito jsou zákonem výslovně označeni za účastníky řízení i za předpokladu, kdy nejsou zákonným zástupcem dítěte, za této situace je i osobám starším 16 let přiznána procesní způsobilost. V případě mladšího rodiče, případně staršího avšak stíženého duševní poruchou, záleží na uvážení předsedy senátu, zda uloží účastníku povinné zastoupení či nikoliv. Dítěti musí být v tomto řízení ustanoven kolizní opatrovník, a to na základě hrozby střetu zájmu dítěte a rodiče, což je důvodem nemožnosti zastoupení svým zákonným zástupcem. Odlišnou situaci tvoří případ, kdy je navrhovatelem jeden z rodičů. Za této okolnosti jsou účastníky řízení navrhovatel, druhý rodič, jehož nezájem má být vysloven, a dítě, které je zastoupeno kolizním opatrovníkem, jímž je soudem ustanovený OSPOD. Dalším subjektem řízení se může stát státní zastupitelství, které na základě poskytnutých informací soudem, může do řízení vstoupit za účelem ochrany veřejných zájmů. K jeho oprávněním však v tomto případě nepatří podání návrhu na zahájení řízení.⁹⁷

⁹⁵ KRÁLÍČKOVÁ, Z. In DRÁPAL, L., BUREŠ, J. *Občanský soudní řád I. § 1 – 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1343 – 1344 (§ 180a OSŘ).

⁹⁶ Tamtéž. s. 1345.

⁹⁷ Tamtéž. s. 1345 – 1347.

Jádrem incidenčního řízení je dokazování, které se řídí vyšetřovací zásadou. Soud musí v této fázi řízení zkoumat veškeré důvody neprojevení zájmu, jejich povahu, jakož i jeho intenzitu. Je posuzováno komplexní jednání rodičů, jejich postoje a vztah k dítěti. Nelze proto usuzovat z formálních a ojedinělých projevů. Vždy je třeba přihlížet k individuálním okolnostem dané situace a možnostem rodičů. Jednotlivé podmínky však musí být splněny vždy ke dni podání návrhu.⁹⁸ Měly by být prošetřeny okolnosti jak z minulosti, tak i předpoklady do budoucna. Tato fáze řízení musí probíhat za přítomnosti pokrevních rodičů dítěte, čímž je zajištěno jejich právo vyjádřit se k prováděným důkazům. Výsledkem dokazování musí být právní otázka nezájmu postavena na jisto.⁹⁹ Touto problematikou se rovněž zabýval Ústavní soud ČR, který judikoval, že právní následky ustanovení ZR, týkající se osvojení bez souhlasu rodičů, mohou nastat pouze za předpokladu, kdy je bez jakýchkoliv pochybností prokázáno naplnění podmínek ZR. Bez tohoto prokázání by došlo k porušení práva na spravedlivý proces, ale i k porušení práva na respektování rodinného života.¹⁰⁰

Civilní proces je ovládán zásadou rychlosti. V tomto řízení je však výslovně zdůrazněna zákonnou úpravou incidenčního řízení, neboť je stanoveno, že soud je povinen rozhodnout v této věci přednostně a s co nejvyšším urychlením. Výslovná úprava pramení z dodržení ÚPD, která má za nejvyšší cíl blaho dítěte. V dané situaci je nejvyšším zájmem dosažení právní jistoty z důvodu případného zařazení do evidence dětí k osvojení a co možná nejrychlejšímu nalezení náhradní rodiny.¹⁰¹ Jakmile tedy rozhodnutí nabude právní moci, je možné zahájit správní řízení o umístění dítěte do předadopční péče. Tato vlastnost rozhodnutí má rovněž za následek vyloučení účastenství rodičů z dalších řízení týkajících se jejich dítěte.¹⁰²

Soudem, který je příslušný k rozhodování, je okresní soud, v jehož obvodu má nezletilý na základě dohody rodičů nebo rozhodnutí soudu, popřípadě jiných rozhodujících skutečností své bydliště.¹⁰³

⁹⁸ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 232.

⁹⁹ KRÁLÍČKOVÁ, Z. In DRÁPAL, L., BUREŠ, J. *Občanský soudní řád I. § 1 – 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1347 (§ 180a OSŘ).

¹⁰⁰ Nález Ústavního soudu ze dne 28.1.2004, sp. zn. I. ÚS 669/02.

¹⁰¹ KRÁLÍČKOVÁ, Z. In DRÁPAL, L., BUREŠ, J. *Občanský soudní řád I. § 1 – 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1347 (§ 180a OSŘ).

¹⁰² HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 233 – 234.

¹⁰³ KRÁLÍČKOVÁ, Z. In DRÁPAL, L., BUREŠ, J. *Občanský soudní řád I. § 1 – 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009, s. 1347 (§ 180a OSŘ).

Rozhodnutí, kterým je určeno, že není třeba souhlasu rodičů s osvojením, má formu rozsudku, tento může být rovněž na základě změny poměrů zrušen. Návrh na toto zrušení však smí být podán nejdříve po jednom roce od nabytí právní moci původního rozsudku. Podstatné skutečnosti, které by se mohly změnit lze spatřovat v poměrech dítěte, ale zejména rodičů ve vztahu k jejich potomku, tedy že si rodiče upraví své rodinné, sociální či majetkové poměry natolik, že se mohou o dítě starat a taktéž mají zájem se o ně starat. Zásadní podmínkou je, aby dítě nebylo do té doby osvojeno či svěřeno do preadopční péče, případně aby o nich nebylo zahájeno řízení.¹⁰⁴

Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte je dle mého názoru ryze formálním řízením, a to především z toho důvodu, že pokud je podán návrh na jeho zahájení OSPOD, bývá zpravidla opodstatněný a podložený řadou důkazů. Především z toho důvodu, že se soud, který ve věci rozhoduje, řídí zásadou blaha dítěte, obvykle po provedení důkazního řízení, souhlasí s jeho návrhem, už jen z toho důvodu, že tento orgán je erudovaným odborníkem na práva dětí. Dle mého názoru velmi málo řízení, která probíhají, končí meritorním rozhodnutím, že je třeba souhlasu rodičů k osvojení. Svůj názor podkládám i tvrzením, že pokud je ze strany rodičů dán sebemenší podnět k tomuto řízení, obvykle nebývají vzornými rodiči. Takovéto osoby bývají pro soud i velice těžko dohledatelné, zpravidla mají svůj trvalý pobyt na ohlašovnách, nejsou evidovány na úřadech práce, nejsou zaměstnávány. Snad jediný úřad, který by mohl pomoci s vypátráním alespoň adresy, je úřad vyplácející sociální dávky. Avšak ani adresa nebývá dostačujícím vodítkem k nalezení dané osoby. Soudu pak nezbývá jiné řešení, než ustanovit opatrovníka. A poté je z mého pohledu rozhodnutí soudu zcela očekávatelné, neboť i toto chování rodiče nemůže být důkazem toho, že má o své dítě, byť sebemenší zájem.

4.7. Možnosti odvolání souhlasu s osvojením dítěte

Jak již bylo uvedeno, osvojení dítěte je velkým zásahem do práv rodičů. Z tohoto důvodu je obligatorně vyžadován souhlas s realizací tohoto institutu, kterého není třeba pouze ze zákonem vymezených důvodů. V souvislosti s tímto institutem je často diskutována otázka možnosti odvolání tohoto souhlasu, případně doby, do kdy je možno toto prohlášení učinit. V souvislosti s vývojem právní úpravy, jakož i judikatury, došlo v minulosti k posunu této možnosti z okamžiku právní moci rozhodnutí o osvojení na okamžik rozhodnutí o umístnění

¹⁰⁴ Tamtéž. s. 1348 – 1349.

do preadopční péče. Je nutno podotknout, že v současném ZR nalezneme tuto zmínku pouze u tzv. blanketového souhlasu, jiné vymezení se v zákoně nevyskytuje.

Velmi úzce souvisí s možností odvolání souhlasu s osvojením i zajištění anonymity budoucích osvojitelů, neboť jakmile nabude rozhodnutí o určení, že není třeba souhlasu rodičů s osvojením právní moci, dítě může být umístěno do preadopční péče a biologičtí rodiče již nadále nejsou účastníky žádných z navazujících řízení, nemohou nahlížet do spisů ani nejsou oprávněni se informovat o dalším osudu dítěte. Právě do tohoto okamžiku je možné svůj souhlas s osvojením odvolat.¹⁰⁵ O této skutečnosti je nutné biologické rodiče výslovně poučit, neboť ve srovnání s dřívější úpravou došlo k výraznému omezení lhůty na změnu názoru.¹⁰⁶ Tato dřívější praxe vyplývá i z judikatury Nejvyššího soudu, který svým rozhodnutím stanovil, že rodiče mohou odvolat přivolení, které dali k osvojení svého dítěte až do skončení řízení o osvojení.¹⁰⁷ V současné době se tato úprava týká i přímého osvojení, neboť tento institut byl novelou, zakotvující posun této možnosti, opomenut. Proto se tento mezník týká pouze souhlasu, který není definován jako blanketový. V dnešní právní úpravě je časový okamžik výslovně vymezen pouze v ustanovení týkajícím se tzv. blanketového souhlasu. Jehož cílem je vytvoření stabilního prostředí jak pro dítě, tak pro budoucí osvojitele, neboť po umístění dítěte do náhradní rodiny se začnou vytvářet citové vazby na straně náhradních rodičů, ale hlavně na straně dítěte, které si začíná zvykat na nový domov, prostředí, sourozence a především na nové rodiče. Ve srovnání s dřívější úpravou, kdy bylo možno souhlas odvolat až do právní moci rozhodnutí o osvojení, byli osvojitelé při preadopční péči stále v nejistotě a napětí, zda nebude souhlas odvolán.¹⁰⁸ S těmito závěry se ztotožňují i autoři komentáře M. Hrušáková a kolektiv, dále dodávají, že pohnutky, které rodiče vedou k odvolání svého souhlasu, nemusí být uváděny, dokonce ani soud není oprávněn je zkoumat.¹⁰⁹

¹⁰⁵ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 233 – 234.

¹⁰⁶ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 134.

¹⁰⁷ Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21.6.1954, sp. zn. Cz 272/54. Opětovně soud rozhodoval v roce 2005, kdy došel ke stejnému výsledku, a to rozsudkem Nejvyššího soudu ze dne 24.11.2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005.

¹⁰⁸ HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. s. 240.

¹⁰⁹ HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. s. 342.

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že odvolání souhlasu je striktně vyloučeno za předpokladu, že správní rozhodnutí o preadopční péči nabylo vykonatelnosti a na jeho základě bylo dítě u budoucích náhradních rodičů již umístěno.¹¹⁰

Rovněž já se ztotožňuji s názorem, že dřívější právní úprava vymezující odvolání souhlasu s osvojením až do doby právní moci rozhodnutí o osvojení, nebyla vyhovující. Dovolují si souhlasit s argumenty autorů komentářů, neboť dle mého názoru dítě, které bylo umístěno do preadopční péče má za sebou již řadu nepříjemných životních zážitků, proto si zaslouží určitý pocit jistoty a stabilního prostředí, který je mu v preadopční péči, po nemožnosti odvolání souhlasu, dopřán. Tato péče slouží k navození citových vazeb budoucích osvojitelů s osvojencem, na které by měla bezpochyby možnost odvolání souhlasu negativní vliv. Budoucí rodiče by si nemohli být jisti tím, že jim dítě opět nebude odebráno, a proto by se snažili na ně raději příliš nepoutat a vytváření vřelých citových vazeb mezi nimi by mohlo být komplikováno.

¹¹⁰ HADERKA, J. F. Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, č. 7, s. 414.

5. Souhlas s osvojením dítěte de lege ferenda

5.1. Obecné poznámky k novému OZ

V současné době je více než kdy jindy nutné se zabývat pohledem na osvojení, resp. souhlas rodičů s osvojením, z pohledu de lege ferenda. Důvodem je především schválený návrh nového OZ, který nabude účinnosti 1. ledna 2014. Jedná se o rozsáhlou kodifikaci soukromého práva s řadou novinek, jíž je rodinné právo jako celek nedílnou součástí. Jedná se o úpravu velice podrobnou, o čemž svědčí i samotné vymezení osvojení v 60 paragrafech, přičemž samotnému souhlasu je věnována značná část těchto ustanovení. Takovouto úpravu nelze srovnávat se současným zněním ZR, kde je osvojení věnováno pouhých 14 paragrafů, z nichž pouze čtyři obsahují úpravu souhlasu. Jedná se však o rovinu zcela všeobecnou, kde dochází k obecnému vymezení nutnosti přivolení k osvojení, podmínek, kdy jej není třeba a specifické úpravě tzv. blanketového souhlasu.

Ze systematického hlediska je nutné poznamenat, že úprava osvojení následuje za ustanoveními týkajícími se určování rodičovství. Z čehož lze vyvodit, že osvojení je především otázkou statusovou, tedy nejenom institutem poskytujícím dítěti stálé a harmonické prostředí pro nový začátek.¹¹¹ Zásadní aspekty úpravy de lege ferenda je tedy dle mého názoru nutné spatřovat zejména v podrobné úpravě souhlasu s osvojením a dále v osvojení zletilé osoby. Právě zásada souhlasu je vymezena velmi detailně v širší mnoha aspektů.

Základní prvek budoucí úpravy osvojení lze spatřovat v posílení ochrany práv, a to jak dětí a jejich zájmů, tak i rodičů a dalších příbuzných. Primárním aspektem zesílení ochrany dětí je vysoce pravděpodobný prospěch dítěte z osvojení, který úzce souvisí s předopční péčí, jejíž minimální délka bude dle nové právní úpravy alespoň šesti měsíční. Přičemž rozhodnutí o potřebné délce bude ponecháno na soudu, na rozdíl od současné úpravy, která svěřuje tuto kompetenci OSPOD. Co se týče zvýšené ochrany dítěte, lze ji dedukovat i ze souhlasu samotného dítěte s osvojením, je-li starší dvanácti let. Další důležitou změnu nalezneme v souvislosti s budoucími osvojiteli. Úprava de lege ferenda výslovně vyžaduje, aby zájem osvojence nebyl v rozporu se zájmy biologických dětí osvojitelů. Rovněž je konkrétně vymezen přiměřený věkový rozdíl zúčastněných stran, který by neměl být nižší než šestnáct let. Podstatnou novinkou je rovněž možnost osvojenců i osvojitelů žádat o utajení

¹¹¹ FRINTA, O. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, č. 9, s. 968.

informací o osvojení před rodinou původu dítěte. Tyto skutečnosti pak nelze poskytovat třetím osobám, s výjimkou situace, kdy by zájem dané osoby převažoval nad zájmy osvojence či osvojitele. Daná problematika úzce souvisí se zásadou anonymity osvojení, na kterou je v důsledku celospolečenských diskusí, v nové úpravě rovněž reagováno. Osvojitelům je striktně stanovena povinnost informovat své adoptivní dítě o jeho původu, a to nejpozději zahájením školní docházky. Tato okolnost byla do návrhu zakomponována již od počátku, ovšem věková hranice prošla rozsáhlou diskusí a změnami. V souvislosti s tím má osvojené dítě, po nabytí způsobilosti k právním úkonům v plném rozsahu právo se seznámit se spisem z řízení o osvojení.¹¹²

5.2. Jednotlivé rozdíly současné a budoucí právní úpravy

Nejdůležitější koncepční změnu lze, především z hlediska této práce, spatřovat v úpravě souhlasu rodičů s osvojením. Nový OZ vymezuje tři subjekty, které jsou způsobilé k dání souhlasu s osvojením. Jedná se o samotné dítě a jeho rodiče, případně pak jiné osoby, které jsou způsobilé k přivolení na místo biologických rodičů. Jak již bylo uvedeno shora úprava *de lege ferenda* se řídí především zásadou posílení práv dětí. Z tohoto důvodu je tedy vyžadován i souhlas dítěte, které dosáhlo alespoň dvanácti let. S touto hranicí se ztotožňují, neboť dítě je již dostatečně vyspělé, aby dovedlo posoudit následky osvojení. Nejsem si však zcela jistá praktičností tohoto institutu, neboť se jedná spíše než o rozumovou sféru, o sféru emotivní, a děti v podobných situacích bývají citově labilnější k posouzení tak závažného důsledku. Souhlas dítěte je však třeba vždy, tedy pokud dítě není k tomuto úkonu z důvodu věku způsobilé, je nutné souhlas jeho opatrovníka, kterým je ustanovován OSPOD. Souhlas dítěte je možné odvolat až do rozhodnutí o osvojení.

Souhlas rodičů bude nutné činit osobně před soudem tak, aby byly splněny veškeré náležitosti právního úkonu. Tato úprava je tedy shodná se současným právním stavem. Úprava, která však není totožná, se týká možnosti rodičů přivolit k osvojení i přes nezpůsobilost k právním úkonům. V takových případech je dokonce vyloučené jednání opatrovníka. Naopak rodič, který je v podstatě sám dítětem, které nenabylo ani šestnácti let, není k tomuto úkonu způsobilý. Úpravou *de lege ferenda* je rovněž vymezen okamžik, kdy je nejdříve možné souhlas s osvojením vyslovit. V případě matky se jedná o šesti týdenní lhůtu po porodu, zatímco otec je vázán pouhým porodem, dříve svůj souhlas dát nemohou.

¹¹² Tamtéž. s. 968 – 969.

Domnívám se, že toto rozlišení pramení především z psychického, ale i fyzického stavu rodičky, která je v dané době nevyrovnaná a svého rozhodnutí, které má fatální následky, by posléze mohla litovat. Jedná se tedy o ochranu matky, toto citové rozpoložení se otců z lékařského hlediska netýká, proto je jejich souhlas relevantní již po narození dítěte.

V nové úpravě nalezneme i striktní vymezení odvolání souhlasu, jakož i pozbytí jeho účinnosti. Účinný přestává souhlas být, jestliže nedojde do šesti let k osvojení dítěte. Domnívám se, že se jedná o dobu dostatečně dlouhou, aby dítěti mohla být zprostředkována nová rodina a tudíž institut souhlasu mohl být plně využit. Na rozdíl od současné úpravy je výslovně vymezen institut odvolání souhlasu. Přivolení lze vzít zpět do tří měsíců od jeho poskytnutí, avšak za zákonem vymezených podmínek je toto možné i později, zejména pokud tím neutrpí určitá stabilita života dítěte a především je to v jeho zájmu.

Souhlasu rodičů s osvojením nebude třeba pouze ve výjimečných případech. Jedná se o situace, kdy byl rodič zbaven rodičovské zodpovědnosti a práva dát souhlas k osvojení, dále jde o situaci, kdy rodič není schopen dát souhlas z důvodu nedostatku volní, rozpoznávací či ovládací složky. V neposlední řadě jde o příčinu neznámosti a nedohledatelnosti rodiče pro státní orgány, kterým se nepodařilo jej zjistit. Podobně jako v dnešním ZR není třeba souhlasu ani rodičů, kteří o své dítě neprojevují zjevný zájem. Totožná je i úprava zvláštního řízení o vyslovení nezájmu o dítě, přičemž dále je třeba souhlasu soudem jmenovaného opatrovníka. Avšak ani v případě, kdy je vysloven nezájem rodičů, nelze dítě osvojit, pokud existuje příbuzný, který je schopen a ochoten se o dítě starat, přičemž tuto variantu soudu navrhne.

De lege ferenda dojde rovněž i ke změně preadopční péče, která je taktéž výslovně upravena. Dítě do ní lze umístit ihned po souhlasu rodičů s osvojením, a to za současného souhlasu budoucích osvojitelů. O tomto umístění, na rozdíl od dnešního stavu, kdy toto rozhodnutí spadá do kompetence OSPOD, bude rozhodovat soud. Je nutné podotknout, že se pojmově nejedná o preadopční péči v době tří měsíců od vyslovení souhlasu rodičů s osvojením. V této době mají budoucí osvojitelé pouze právo a povinnost se o dítě starat. Po uplynutí této doby, je dítě rozhodnutím soudu předáno do skutečné preadopční péče. Soud ve svém rozhodnutí určí dobu této péče, která nesmí být kratší než šest měsíců. Výměra je určována s přihlédnutím ke všem individuálním aspektům daného případu tak, aby po jejím uplynutí byla naplněna podmínka rozhodnutí o osvojení v zájmu dítěte.

Dalším aspektem změny nového OZ je nemožnost zrušit osvojení po uplynutí tří let od jeho rozhodnutí. Dle mého názoru se jedná o přiměřenou dobu k tomu, aby si dítě i osvojitelé zvykli na nově fungující rodinu a vytvořili si k sobě citové vazby. Jestliže se to však do této

doby nepodaří, domnívám se, že takové osvojení nemá budoucnost a mívá se svým účinkem.¹¹³

¹¹³ Jedná se o komparaci vycházející ze současného ZR a schváleného návrhu občanského zákoníku.

6. Statistika týkající se osvojování dětí v současnosti a minulosti

Z médií se neustále doslýcháme, jak jsou procesy zprostředkování osvojení pomalé, jak dlouho trvá, než se budoucí osvojitelé dočkají svého osvojence a přitom jsou ústavy plné dětí. Avšak jak jsem uvedla v předcházejících kapitolách, zprostředkování osvojení je ryze formální proces, který má svůj řád a nelze jej urychlit. Z tohoto důvodu mě zajímalo, jaká je situace ve skutečnosti. Statistiku jsem prováděla v Kraji Vysočina jak z hlediska dětí vhodných k osvojení, tak z hlediska žadatelů o osvojení, a to od roku 2006 po září 2011 (viz. příloha 3).

Z hlediska žadatelů o osvojení jsem se zabývala počtem podaných žádostí o náhradní rodinnou výchovu a jejich úspěšností. Lze konstatovat, že v období let 2006 až 2008 počty žadatelů rostly, zatímco od roku 2008 po rok 2010 docházelo k poklesu. Vrcholem byl tedy rok 2008. Lze se domnívat, že se jedná o rok, kdy dovršily věku vhodného pro mateřství ženy narozené v letech 1974 – 1975, kterým nebylo dopřáno vlastní dítě. V těchto rocích byla dle zveřejněných údajů Českého statistického úřadu nejvyšší porodnost, přičemž s následujícími roky tato, až na drobné výjimky, neustále klesala, a to až do roku 2001, od něhož docházelo opět k postupnému nárůstu. Rapidní pokles podávaných žádostí od roku 2008 je možné spatřovat i ve slábnoucí ekonomice země a nadcházející ekonomické krizi, která spočívala v propouštění zaměstnanců a omezování pracovní doby, s čímž souvisel i pokles příjmů domácností. V tomto období bylo tedy pro jedince, jichž se ekonomická krize dotkla znatelněji, náročnější zabezpečit potřeby dítěte, zejména nového člena rodiny. Co se týče uspokojených žadatelů, průměrně bylo ve zkoumaných letech za rok vyhověno 26 žádostem, přičemž konkrétní počty jsou v jednotlivých letech obdobné. Domnívám se, že v tomto případě nejde o ovlivnění specifickými faktory, nýbrž o shodu náhodného počtu žadatelů a dětí vhodných k osvojení. V rámci forem náhradní rodinné výchovy převládá v uvedených letech osvojení nad pěstounskou péčí. Lze konstatovat, že se jedná o přirozený jev, kdy žadatelé preferují určitou stabilitu a trvalost nově vytvořeného rodinného vztahu, když v případě pěstounské péče se jedná o vztah pouze dočasný, kterým není dítě zcela včleněno do rodiny.

Druhou kategorií, kterou jsem se zabývala, byly počty dětí vhodných k osvojení z hlediska věku, etnika a zdravotního stavu. Celkové počty dětí vhodných k osvojení jsou ve vztahu k podaným žádostem poměrně nízké, průměrně se ve zkoumaném období jedná o 15

děti ročně. I zde jde dle mého názoru o konkrétní případy, kdy se děti staly „právně volnými“, které nelze podřadit pod ovlivnění určitým faktorem. Dle mého názoru je nejdůležitějším aspektem při posuzování dítěte věk, který jsem rozdělila do několika podkategorií. Je zcela logické, že mají žadatelé zájem o co nejmladší děti, neboť tyto si nejlépe zvykají na novou rodinu. Taktéž se jedná o věk, kdy dítě dané souvislosti nechápe a především si je nepamatuje. V neposlední řadě se jedná i o sociologický aspekt, kdy mají náhradní rodiče zájem, aby na ně společnost nahlížela, jako na pravé rodiče. Tento náhled je snazší při osvojení dítěte raného věku, než při přijetí dítěte staršího. Nejvíce jsou tedy osvojovány děti do jednoho roku, výjimečnou situací jsou osvojenci od dvou do šesti let, starší děti ve zkoumaném období nebyly osvojeny, v byť jediném případě. Z hlediska etnika jsem vyčlenila pouze tři kategorie, a to děti bílé, romské a děti, jejichž etnikum nebylo v dokumentaci zaznamenáno, zcela výjimečně se jednalo i o jiné etnikum. S ohledem na to, že žadatelé jsou převážně bílého etnika, mají proto zájem o stejné dítě, neboť si vybírají dítě, které jim je nejvíce podobné. V tomto případě by se dala namítat diskriminace. Domnívám se však, že osvojením se zakládá mezi osvojencem a osvojitelem natolik úzký vztah, v důsledku něhož by měli mít budoucí rodiče právo si zvolit dítě stejného etnika, jako jsou sami. Rovněž zde rozhoduje sociologický aspekt, kdy z pohledu veřejnosti není přirozené, aby bílí rodiče měli snědé dítě. Není tedy překvapující výsledek, kdy v daných letech došlo k osvojení nejvíce dětí většinového etnika a minimálního počtu dětí etnika jiného. Z hlediska zdravotního stavu dochází k osvojení především dětí zcela zdravých, osvojení nemocných dětí je zcela ojedinělé. I tento výsledek je dle mého názoru předvídatelný, neboť osvojitelé mají zájem o děti, které nemají vážnější problémy již od raného věku.

7. Závěr

Na závěr je nutné zdůraznit omezenou časovou platnost této práce, a to s ohledem na zpracování na přelomu let 2011 a 2012, když nový OZ nabude účinnosti počátkem roku 2014. Tento pojednává o souhlasu s osvojením dětí zcela komplexně, tedy vymezením v současnosti problémových aspektů, a rozsahově rozdílně od současné právní úpravy. Práce vychází z platného právního řádu, zároveň však dochází ke srovnání úpravy *de lege lata* s úpravou *de lege ferenda*, která zanedlouho vstoupí v účinnost a tato práce pozbude aktuálnosti.

Domnívám se, že se mi v souladu s hlavním cílem diplomové práce podařilo komplexně pojednat o problematice udílení souhlasu rodičů k osvojení dítěte. Ve shodě s pravidly dedukce jsem postupovala od obecného, tedy od vymezení náhradní rodinné výchovy, přes úpravu osvojení, k jednotlivému, tedy k dílčím aspektům souhlasu s osvojením. Přesto však práce pouze nastiňuje dílčí problémy tohoto institutu z obecného pohledu, neboť hloubkové zkoumání jednotlivých aspektů vyžaduje dle mého názoru podstatně širší rozsah, než dovoluje tato práce. I přes nesoulad s úvodem práce, jsem názoru, že je nutné zmínit důležité historické mezníky z pohledu náhradní rodinné výchovy, zejména pak osvojení. Tento přehled, stejně jako jednotlivé, od osvojení odlišné formy, jsem umístila do příloh práce zejména z toho důvodu, že je dle mého soudu nutné je zmínit, ovšem zároveň jsou nevhodné pro zakomponování do hlavního textu, neboť s úzce vymezeným tématem souvisí pouze okrajově, avšak je nelze opomenout.

Lze konstatovat, že souhlas rodičů s osvojením je základní a nejdůležitější podmínkou osvojení, bez něhož není realizace možná. Možnost absence této podmínky je důkladně rozebrána v podstatné části kapitoly, tvořící jádro celé práce. Jedná se o zákonem taxativně vymezené případy, které musí splňovat striktně určené podmínky, za jejichž existence není souhlasu rodičů třeba.

Jedním z cílů diplomové práce bylo i zkoumání důvodů, které vedou rodiče k dání souhlasu k osvojení. Po provedeném výzkumu nelze potvrdit, ovšem ani vyvrátit hypotézu stanovenou v úvodu práce, když dosavadní literatura ani zkušenosti odborníků z praxe, neposkytují jednoznačnou odpověď na tuto výzkumnou otázku, neboť se jedná o rozličné důvody dle konkrétních osob, které se nachází ve zcela specifické životní situaci. Lze se jen domnívat, a to s ohledem na porovnání zveřejněných statí, že jde o důvody zejména ekonomické, sociální a výchovné.

Závěrem lze konstatovat, že ač je společností na rodinné právo nahlíženo jako na součást práva občanského, která je méně podstatnou složkou platného právního řádu, a to zejména

proto, že obsahuje spíše normy morální než donucující, přesto je nutné nahlížet na něj jako na samostatné právní odvětví, které má v současném světě svou váhu a význam. Jádrem tohoto oboru je zejména rozhodování soudů o výživném pro děti a o jejich svěřeni do péče některému z rodičů. Pouze nepatrnou část tvoří rozhodování o jiných věcech, kterou je kupříkladu i osvojení. Aby však mohlo být o osvojení vůbec rozhodnuto, je nutné provést řízení, zda je třeba souhlasu rodičů s osvojením dítěte. Nejde tedy o řízení hlavní, ale o to více, je dle mého názoru toto řízení důležitější, neboť je třeba zkombinovat aplikaci práva s dovednostmi z oboru psychologie a sociologie. Domnívám se, že jde o řízení svým charakterem založené spíše na emocích. Jeho výsledek má hluboký význam nejen pro rodiče, ale zejména pro dítě, a proto by ze strany soudců, ovšem i sociálních pracovníků, nemělo být bráno na lehkou váhu. Naopak by s tímto vědomím mělo být k těmto případům přistupováno.

8. Seznam použité literatury

a) Právní předpisy:

- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky.
- Usnesení České národní rady o vyhlášení Listiny základních práv a svobod uveřejněné pod č. 2/1993 Sb.
- Sdělení FMZV č. 104/1991 Sb., o Úmluvě o právech dítěte.
- Sdělení MZV č. 132/2000 Sb. m. s., o přijetí Evropské úmluvy o osvojení dětí.
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.
- Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně – právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů.

b) Monografie:

- DRÁPAL, L., BUREŠ, J. *Občanský soudní řád I. § 1 – 200za. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 1579 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 107 – 9.
- HLAVSA, P., STAVINHOVÁ, J. *Civilní proces a organizace soudnictví*. 1. vydání. Brno: Doplněk, 2003. 660 s. ISBN 80 – 7239 – 155 – 0.
- HOLUB, M., NOVÁ, H., SLADKÁ HYKLOVÁ, J. *Zákon o rodině. Komentář a předpisy související*. 8. vydání. Praha: Linde Praha, a. s., 2007. 751 s. ISBN 978 – 80 – 7201 – 668 – 6.
- HOLUB, M. *Rodina a právo*. 1. vydání. Praha: Práce, 1987. 189 s.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. 398 s. ISBN 80 – 7239 – 192 – 5.
- HRUŠÁKOVÁ, M. a kol. *Zákon o rodině, komentář*. 4. vydání. Praha: C. H. Beck, 2009. 558 s. ISBN 978 – 80 – 7400 – 061 – 4.
- NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2004. 159 s. ISBN 80 – 86131 – 56 – 4.
- RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva, Instituty rodinného práva*. Praha: C. H. Beck, 1999. 227 s. ISBN 80 – 7179 – 182 – 2.
- STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vydání. Praha: Spolu dětem o.p.s., 2010. 39 s.

- VODÁK, Pavel a kol. *Problémy osvojení dětí*. Praha: Státní zdravotnické nakladatelství, 1967. 243 s.

c) Články a časopisy:

- DUNOVSKÝ, J., RADVANOVÁ, S. ŠVESTKA, J. K pojetí opravdového zájmu rodičů o dítě podle zákona o rodině. *Socialistická zákonost*, 1967, č. 3.
- FRINTA, O. Osvojení (nejen) v návrhu nového OZ. *Právník*, 2007, č. 9.
- HADERKA, J. F. K některým domnělým (i skutečným) nedostatkům zákona č. 91/1998 Sb. ve vztahu k osvojení. *Právní praxe*, 1999, č. 7.
- HADERKA, J. F. Osvojení a adopční řízení od účinnosti zákona č. 91/1998 Sb. *Právní praxe*, 1998, č. 7.
- HADERKA, J. Udělování přivolení k osvojení a zastupování dítěte v tomto řízení. *Socialistická zákonost*, 1987, č. 5.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymní a utajené mateřství v České republice – utopie nebo realita?. *Právní rozhledy*, 2005, č. 2.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. Anonymita osvojení versus právo dítěte znát svůj původ. *Právní rozhledy*, 2009, č. 5.
- KRÁLÍČKOVÁ, Z. Souhlas k osvojení, přímý i blanketový, jako právní úkon směřující ke změně statusu dítěte. *Správní právo: odborný časopis pro oblast státní správy a správního práva*, 2003, č. 5 – 6.
- MANDLÍKOVÁ, Ema. Nezletilost jako jeden z předpokladů úspěšného osvojení. *Právo a rodina*, 2004, č. 2.
- NOVÁK, T., PRŮCHOVÁ, B. Problémy s tajemstvím nezrušitelného osvojení. *Právo a rodina*, 2004, č. 10.
- ŠVESTKA, J. Neprojevení opravdového zájmu a ochrana práv rodiče. *Socialistická zákonost*, 1967, č. 3.
- ZUKLÍNOVÁ, M. Několik poznámek k právním otázkám okolo tzv. baby-schránek. *Právní rozhledy*, 2005, č. 7.

d) Judikatura:

- Rozsudek Okresního soudu v Malacký ze dne 2.4.1951, sp. zn. No 167/51.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 21.6.1954, sp. zn. Cz 272/54.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 29.3.1967, sp. zn. 5 Cz 26/67.

- Rozsudek Nejvyššího soudu Slovenské republiky ze dne 29.10.1975, sp. zn. 1 Cz 94/75.
- Rozsudek Krajského soudu Banská Bystrica ze dne 24.2.1988, sp. zn. 10 Co 41/88.
- Nález Ústavního soudu ze dne 28.1.2004, sp. zn. I. ÚS 669/02.
- Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 24.11.2005, sp. zn. 30 Cdo 415/2005.

e) Internetové zdroje:

- Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Návrh zákona – občanský zákoník*. [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, listopad 2011 [cit. 21. února 2012]. Dostupné na <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/Obcansky%20zakonik%202011%20PS.pdf>>.
- Ministerstvo spravedlnosti ČR. *Důvodová zpráva*. [online]. obcanskyzakonik.justice.cz, květen 2011 [cit. 21. února 2012]. Dostupné na <http://obcanskyzakonik.justice.cz/tinymce-storage/files/2011/Vladni_navrh_obcanskeho_zakoniku_2011_DZ.pdf>.

Shrnutí

Diplomová práce se věnuje tématu Souhlas rodičů s osvojením dítěte. Jedná se o téma z oboru rodinného práva, z oblasti osvojování dětí.

Tento institut je především právním úkonem, který splňuje veškeré zákonem vymezené podmínky a směřuje ke svobodnému projevu vůle ponechat dítě k osvojení. Jedná se o závažný zásah do života osvojence, který mohou učinit jen zákonem vymezené osoby. U tohoto úkonu je významná zejména svoboda vůle, prostá nátlaku, který by měl hluboké následky v psychice rodičů, ale i dítěte.

V práci jsem se zaměřila především na vymezení výjimek z obecného pravidla, kdy tohoto souhlasu není třeba. Zákonnými výjimkami jsou projev opravdového zájmu a neprojevení žádného zájmu rodičů o dítě. Tyto situace je nutné posuzovat velice šetrně a individuálně, a to zejména z důvodu, že se jedná spíše o souhrn emočních prvků, nikoliv souhrn právních úkonů. Dalšími situacemi jsou anonymní porody a porody s utajenou totožností rodičky. Jedná se o případy, které jsou stále aktuálními tématy diskusí, které budí rozdílné názory. Jde o instituty poměrně nové, které jsou kritizovány zejména pro nepropracovanost a neprovázanost se současnou právní úpravou. Přes veškeré kritiky se domnívám, že jde o společnosti prospěšné instituty, které již zachránily ne jeden dětský život.

Řízení o určení, zda je třeba souhlasu rodičů k osvojení dítěte, je dle mého názoru ryze formálním řízením, a to především z toho důvodu, že pokud je podán návrh na jeho zahájení OSPOD, bývá zpravidla opodstatněný a podložený řadou důkazů.

Důležitým aspektem práce byl i institut odvolání souhlasu rodičů k osvojení. Domnívám se, že dřívější právní úprava vymezující odvolání souhlasu s osvojením až do doby právní moci rozhodnutí o osvojení, nebyla vyhovující. Dítě, které bylo umístěno do preadopční péče má za sebou již řadu nepříjemných životních zážitků, proto si zaslouží určitý pocit jistoty a stabilního prostředí, který je mu v preadopční péči, po nemožnosti odvolání souhlasu, dopřán. Tato péče slouží k navození citových vazeb budoucích osvojitelů s osvojencem, na které by měla bezpochyby možnost odvolání souhlasu negativní vliv.

Summary

This thesis is dedicated to the theme of Consent of parents to adoption of a child. This is a theme from the branch of family law, from the area of adoption of children.

This institute is especially legal act, which satisfies all the conditions defined by law and is directed to expression free of will of a child with adoption. It is a serious intervention into the life of an adopted child, which can make only a person defined by law. Freedom of will, free from compulsion, which would have profound consequences in the mental state of parents and child too, is very important in this act.

I focused in my work primarily on defining exceptions to the general rule, when this consent isn't necessary. Statutory exceptions are statement of genuine interest and no interest of parents about a child. These situations must be assessed very carefully and individually, mainly due to, summary emotional elements, not summary of legal acts. Other situations are anonymous births and concealment of identity of birth mothers. These are the cases, that are still current theme of discussion, which give the different opinions. These institutes are relatively new, and are criticized particularly for no sophistication and no coherence with contemporary legal regulation. Despite all the criticisms I think, that it's beneficial to society institutes, which have saved many children's lives.

I think, that the process of determining whether you need parental consent to the adoption of a child, is purely formal, mainly due to a motion to commence children care and is usually justified and substantiated by many pieces of evidence.

The institute of disaffirmance of consent of parents to adoption of the child is important aspect of the work. I think, that former legal regulation defining disaffirmance of consent of parents to adoption of the child until legitimate decision of adoption, wasn't sufficient. The child, which was placed to the pre-adoption care, has already had a lot of unpleasant life experiences, therefore a child deserves some reassurance and stable environment, which is given to the child in pre-adoption care. This care serves to evoke emotional ties of future adoptive parents with adoptive child, which may certainly be negatively influenced by disaffirmance of the consent.

Klíčová slova / Keywords

zákon o rodině, rodinné právo, rodina, rodiče, náhradní rodinná výchova, osvojení, osvojenec, osvojitel, souhlas rodičů s osvojením dítěte, blanketový souhlas, opravdový zájem, žádný zájem, anonymní porod, porod s utajením totožnosti rodičky, incidenční řízení, odvolání souhlasu, preadopční péče

family act, family law, family, parents, substitute for family care, adoption, adoptive child, adoptive parent, consent of parents to adoption of a child, blanket consent, real interest, no interest, anonymous birth, concealment of identity of birth mother, incidental proceeding, disaffirmance of consent, pre-adoption care

Příloha 1 – historické mezníky právní úpravy osvojení

Osvojení lze z hlediska moderního práva vymezit jako přijetí cizího dítěte za vlastní. Jedná se ovšem o institut velice starý, známý již z dob římského práva, který však do dnešního dne doznal řady změn.¹¹⁴

➤ r. 1918 – 1928

Po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 na tomto území stále platilo rakouské právo. Osvojení, jakožto otázka rodinného práva, bylo však součástí práva občanského a úprava se nacházela v rakouském všeobecném občanském zákoníku.¹¹⁵ Jednalo se o úpravu velice skromnou, která čítala pouhých sedm paragrafů. Z těchto ustanovení vyplýval význam osvojení, tedy přijetí osoby za vlastní, dále vznik osvojení na smluvním principu, který má právní následky především v oblasti občanskoprávní. Tato ustanovení umožňovala osvojení i zletilých osob, přičemž osvojenec nepozbýval práva ve své původní rodině. V platnosti tohoto předpisu bylo osvojení umožněno pouze bezdětným osobám starším 40 let, přičemž věkový rozdíl osvojence a osvojitele musel být alespoň o 18 let.¹¹⁶

➤ r. 1928

Tato úprava setrvala po dobu deseti let, kdy byl v roce 1928 přijat zákon č. 56/1928 Sb., o osvojení. Tyto předpisy upravovaly osvojení, jakožto formu náhradní rodinné výchovy, když tehdy bylo stále možné osvojovat i zletilé děti, na rozdíl od dnešního pojetí. Osvojení zde bylo definováno jako poměr obdobný poměrů rodičů k dětem. Rozdíl s dnešní úpravou spočívá v tom, že tehdy bylo osvojení realizováno na smluvním principu. Tedy byl vznik osvojení vázán na uzavření smlouvy, která měla podobu veřejné listiny, pro jejíž platnost bylo nutné schválení soudem. Podstatou této smlouvy nebylo, jak by se z dnešního pohledu zdálo logické, zajištění řádné výchovy dítěte, nýbrž zajištění přechodu majetku. Již v tomto zákoně byly pro uskutečnění osvojení přesně vymezeny podmínky, kdy jednou z nich byl právě souhlas rodičů s osvojením dítěte. Tento souhlas mohl být odepřen ve třech případech, a to pokud nebyly splněny podmínky k osvojení dané zákonem, nebo smlouva nebyla ku prospěchu dítěte, nebo osvojení nemanželského osvojence mohlo vést k rozvratu manželství. Zajímavostí týkající se souhlasu rodičů k osvojení byl dominantní hlas otce v případě, kdy

¹¹⁴ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 126.

¹¹⁵ NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2004. s. 8 – 10.

¹¹⁶ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 126.

měli rodiče odlišný názor. V takových případech byl jeho názor rozhodující. Další zajímavostí je, že vyživovací povinnost nepřecházela automaticky na osvojitele, což je z dnešního pohledu zcela nepochopitelné, neboť právě otázka výživy je leckdy důvodem, proč k osvojení dochází.¹¹⁷

➤ r. 1949

Další normou, která ve vývoji následovala, byl zákon č. 265/1949 Sb., o právu rodinném. Tato norma přinesla především zrovnoprávnění mužů a žen a dětí narozených v manželství a mimo manželství, avšak ani tato norma nezakotvila přechod vyživovací povinnosti z biologických rodičů na osvojitele. Převratnou změnou byla nemožnost osvojovat zletilé děti a zakotvení zásady, že osvojení musí být ku prospěchu především dítěti.¹¹⁸ Tento prospěch byl soud povinen vždy zkoumat a v případě zjištění, že by osvojení nebylo zcela ku prospěchu dítěte, nemohl jej povolit. Přičemž jak vyplývá z rozhodnutí Krajského soudu Ústí nad Labem sp. zn. 8 Co 334/52 bylo takovým rozhodnutím, že nejde o prospěch dítěte i zjištění neustálené povahy osvojitele. Naproti tomu již nebylo ze strany osvojitelů nutné splňovat hranici 40 let, která byla nahrazena přiměřeným věkovým rozdílem osvojence a osvojitele, a bezdětnost.¹¹⁹

➤ r. 1958

Roku 1958 byl přijat zákon č. 15/1958 Sb., o změně předpisů o osvojení, který novelizoval zákon o právu rodinném a zákon o řízení ve věcech občanskoprávních. Avšak ani tato novela nepřinesla přechod vyživovací povinnosti k dítěti z původních rodičů na osvojitele.¹²⁰ Významným přínosem je však zavedení institutu nezrušitelného osvojení, tedy osvojení, kdy jsou osvojitelé v matrice zapsáni na místo původních rodičů. V tomto okamžiku je třeba spatřovat počátek vzniku anonymity osvojení. Druhou významnou změnou bylo prolomení zásady, že s osvojením musí souhlasit rodiče dítěte. Novelou byly stanoveny tři zákonné důvody, kdy jejich souhlasu nebylo třeba. Obecně lze říci, že se jednalo o případy, kdy rodiče o dítě neprojevovali zájem.¹²¹

¹¹⁷ NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2004. s. 8 – 10.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 127 – 128.

¹²⁰ NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2004. s. 8 – 10.

¹²¹ RADVANOVÁ, S., ZUKLÍNOVÁ, M. *Kurs občanského práva – Instituty rodinného práva*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 1999. s. 128.

➤ r. 1960

V roce 1960 byla přijata nová ústava a v tomto důsledku došlo k rozsáhlým změnám v průřezu celého právního řádu. Byl přijat nový zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, který po několika novelách platí do současné doby. V tomto zákoně se souhlas rodičů s osvojením promítá tak, že je nutnou podmínkou pro osvojení, a to i v případě, kdy se jedná o samotného nezletilého rodiče. V případě, že je dítě schopno posoudit dosah osvojení, je třeba i jeho souhlasu. Dále zde byly vymezeny podmínky pro nezájem rodičů, bylo stanoveno, kdy souhlas rodičů není potřebný. Je nutné podotknout, že v tomto znění zákona došlo k výraznému snížení lhůt pro naplnění podmínek nezájmu rodičů. Novinkou tohoto zákona bylo, že souhlas s osvojením může být dán nejdříve 6 týdnů po narození dítěte. Jedná se o odraz Evropské úmluvy o osvojení dětí z roku 1967, kterou Česká republika ratifikovala v roce 2000.¹²²

¹²² NOVOTNÁ, V., PRŮŠOVÁ, L. *K vybraným otázkám osvojování dětí*. Praha: LINDE nakladatelství s.r.o., 2004, s. 8 – 10.

Příloha 2 – formy náhradní rodinné výchovy

➤ Svěření do péče jiné osoby než rodiče podle § 45 ZR

Zakládá se na výhodě, že dítě zůstává v původní rodině nebo u sobě známých osob. Kritériem pro výběr takovéto osoby je záruka zdárné výchovy dítěte. Tyto osoby o dítě pečují, vychovávají ho a mají další práva a povinnosti, které jsou vymezeny soudním rozhodnutím. Jedná se o formu náhradní rodinné výchovy, za kterou pečující osobě nenáleží žádná odměna. Oproti tomu děti mají nárok na výživné od svých rodičů a běžné dávky pro rodiny s dětmi ze sociálních systémů. Původní rodině v této formě trvá vyživovací povinnost, zatímco rodičovská zodpovědnost je omezena soudním rozhodnutím.

➤ Pěstounská péče

V klasickém pojetí může vykonávat opět příbuzný dítěte nebo mu známá osoba, případně osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Tato osoba o dítě pečuje, vychovává ho, ovšem zastupovat ho může pouze v běžných záležitostech. Značnou výhodou dítěte v pěstounské péči je možnost vyrůstat v přirozeném rodinném prostředí, nikoliv v ústavu. Jedná se o státem garantovanou formu náhradní rodinné výchovy, která zajišťuje dostatečné hmotné zabezpečení dítěte a přiměřenou odměnu těm, kteří se ho ujali. V tomto institutu zůstávají rodičům zpravidla veškerá práva a povinnosti, zejména trvá vyživovací povinnost.

Pěstounská péče na přechodnou dobu byla zakotvena do našeho právního řádu od 1. června 2006. Může ji vykonávat osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče jako vhodná osoba pro tento institut, která má stejná práva a povinnosti jako osoba vykonávající klasickou pěstounskou péči. Tedy o dítě pečuje a vychovává ho, přičemž zastupovat ho může, stejně jako u klasické pěstounské péče, pouze v běžných záležitostech. Dle této, poměrně nové úpravy, může soud na návrh OSPOD svěřit dítě do pěstounské péče na dobu, po kterou nemůže rodič ze závažných důvodů dítě vychovávat, přičemž jde převážně o důvody zdravotní či výkon trestu odnětí svobody. Dále se jedná o svěření dítěte na dobu, po jejímž uplynutí lze dát souhlas rodiče s osvojením, tedy nejdříve šest týdnů po porodu. Poslední dobou využití tohoto institutu je období do pravomocného rozhodnutí soudu o tom, že není třeba souhlasu rodičů k osvojení. Zde se jedná o případy absolutního nezájmu biologických rodičů o dítě, případně kvalifikovaného nezájmu. S výjimkou doby, po kterou nemůže rodič své dítě vychovávat ze závažných důvodů, jsou tyto děti svěřeny pěstounům na přechodnou dobu předběžným opatřením.

➤ Poručenství

Jedná se o speciální případy převzetí dítěte do výchovy, kdy biologičtí rodiče zemřeli či byli zbaveni rodičovské zodpovědnosti, případně byl výkon jejich rodičovské zodpovědnosti pozastaven nebo nemají způsobilost k právním úkonům v plném rozsahu. Poručník se tedy stává zákonným zástupcem dítěte. Zpravidla je jím ustanoven příbuzný dítěte nebo mu známá osoba, případně osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování náhradní rodinné péče. Tato osoba o dítě pečuje, vychovává ho, zastupuje a spravuje jeho majetek. Z tohoto důvodu podléhá také dozoru soudu, kdy mu podává zprávy obvykle ke konci kalendářního roku. Tento dozor spočívá i v tom, že jakékoliv rozhodnutí poručníka v podstatných věcech vyžaduje schválení soudem. Rovněž v této formě je pečující osoba odměňována a dítě má nárok na sociální zabezpečení státem. Opačně je tomu v případě poručenství bez péče, kde ani pečující osoba ani děti nemají nárok na žádné sociální dávky. V obou případech zůstává rodičům vyživovací povinnost, ze zákona tedy nevzniká takový poměr jako mezi rodiči a dětmi.¹²³

➤ Osvojení

Cílem tohoto institutu je vytvořit mezi osvojencem a osvojitelem takový právní vztah, jako mezi rodiči a dětmi, čímž je dítěti vytvořen nový, stabilní a harmonický domov. Jedná se o uměle vytvořený vztah náhradních rodičů s osvojenci, který však vykazuje stejné právní následky jako původní, tedy přirozený vztah rodičů k dětem. Tento institut může být uplatněn pouze ve striktně stanovených případech, tedy za situace, že jde o tzv. právně volné dítě, jedná-li se o dítě osvojitelné. Tuto formu náhradní rodinné péče je nutno chápat jako statusovou změnu v životě dítěte, jeho přirozené rodiny a rodiny náhradní. Jedná se o změnu osobního stavu, která je zásadně nevratná.¹²⁴

¹²³ STŘEDISKO NÁHRADNÍ RODINNÉ PÉČE. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. 4. vydání. Praha: Spolu dětem o.p.s., 2010. s. 8 – 12.

¹²⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z. *České rodinné právo*. 3. vydání. Brno: Doplněk, 2006. s. 277.

Příloha 3 – statistiky týkající se náhradní rodinné péče evidované Krajským úřadem Kraje Vysočina k 12.9.2011.

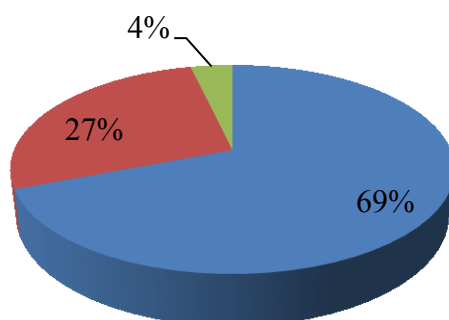
Rok 2006

1. Z hlediska žadatelů v kraji Vysočina

Počet žádostí celkem:	51
Z toho adopcí:	38
Z toho pěstounské péče:	15
Současně adopce i pěstounská péče:	2
Počet uspokojených žádostí k 12. září 2011	33 (A – 21, PP – 12)*

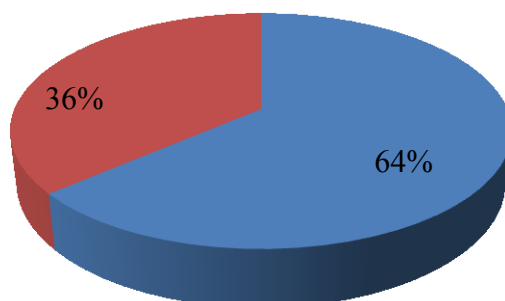
Žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2006

■ adopce ■ pěstounská péče ■ adopce i pěstounská péče

Uspokojení žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2006

■ adopce ■ pěstounská péče

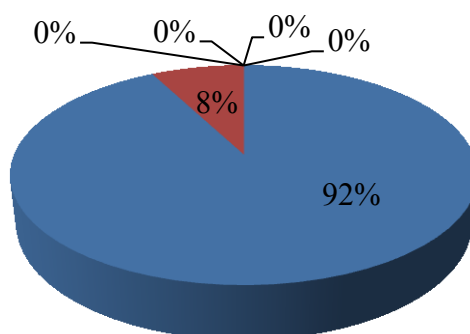

2. Z hlediska dětí v kraji Vysočina – z celkového počtu 13 adopcí (2x případ A + PP)

Věk		Etnikum		Zdravotní stav	
0 – 1 rok	12	bílé	10	zdravé	10
2 – 3 roky	1	romské (i částečně)	2	nemocné	1
4 – 6 let	0	neuvedeno	1	neuvedeno	2
7 – 10 let	0				
11 – 15 let	0				
16 – 18 let	0				

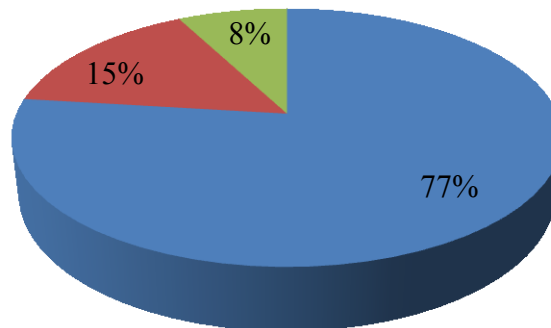
**Evidované děti Krajským úřadem Kraje
Vysočina v roce 2006 z hlediska věku**

■ 0 - 1 rok ■ 2 - 3 roky ■ 4 - 6 let ■ 7 - 10 let ■ 11 - 15 let ■ 16 - 18 let

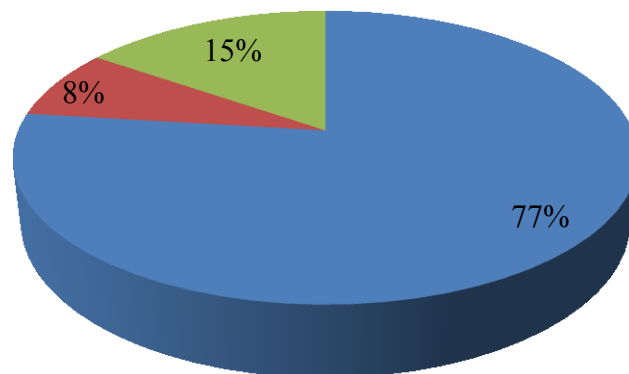
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2006 z hlediska etnika

■ bílé ■ romské (i částečně) ■ neuvedené

Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2006 z hlediska zdravotního stavu

■ zdravé ■ nemocné ■ neuvedeno

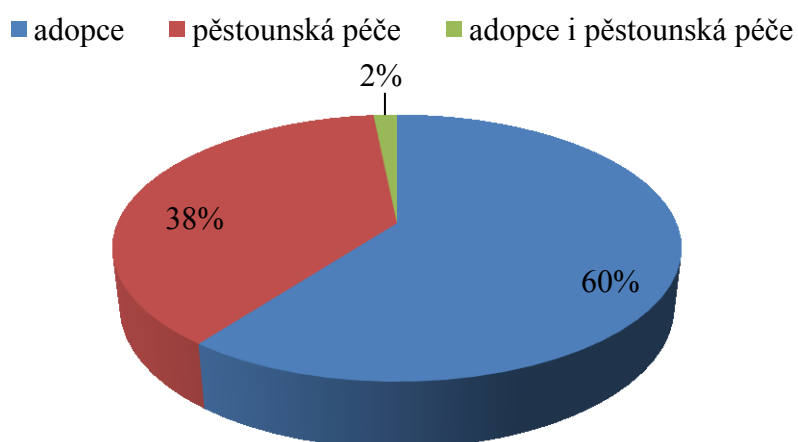

Rok 2007

1. Z hlediska žadatelů v kraji Vysočina

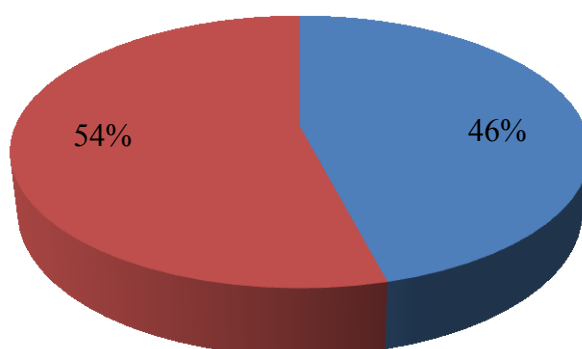
Počet žadatelů celkem:	61
Z toho adopcí:	38
Z toho pěstounské péče:	24
Současně adopce i pěstounská péče:	1
Počet uspokojených žádostí k 12. září 2011	37 (A – 17, PP – 20)

Žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2007

Uspokojení žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2007

■ adopce ■ pěstounská péče

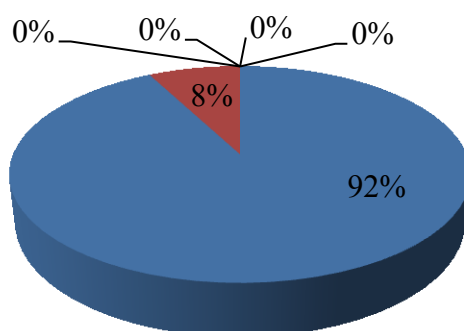

2. Z hlediska dětí v kraji Vysočina – z celkového počtu 12 adopcí + 1 neuvedený případ, zda A či PP, (2x případ A + PP)

Věk		Etnikum		Zdravotní stav	
0 – 1 rok	12	bílé	10	zdravé	12
2 – 3 roky	1	romské (i částečně)	2	nemocné	0
4 – 6 let	0	neuvedeno	1	neuvedeno	1
7 – 10 let	0				
11 – 15 let	0				
16 – 18 let	0				

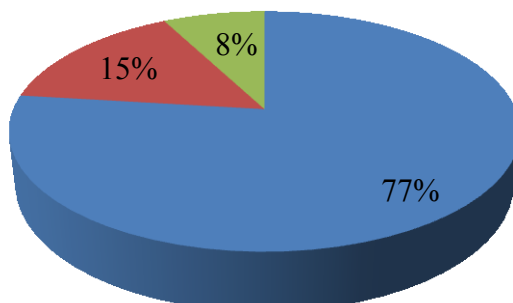
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2007 z hlediska věku

■ 0 - 1 rok ■ 2 - 3 roky ■ 4 - 6 let ■ 7 - 10 let ■ 11 - 15 let ■ 16 - 18 let

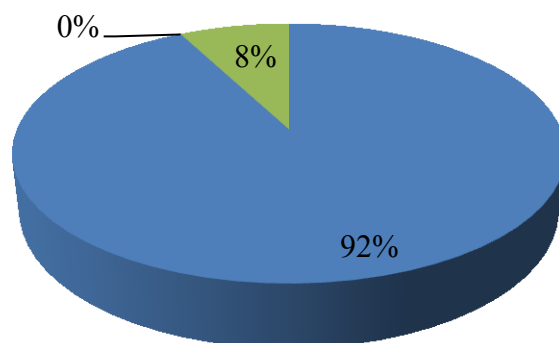
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2007 z hlediska etnika

■ bílé ■ romské (i částečně) ■ neuvedené

Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2007 z hlediska zdravotního stavu

■ zdravé ■ nemocné ■ neuvedeno

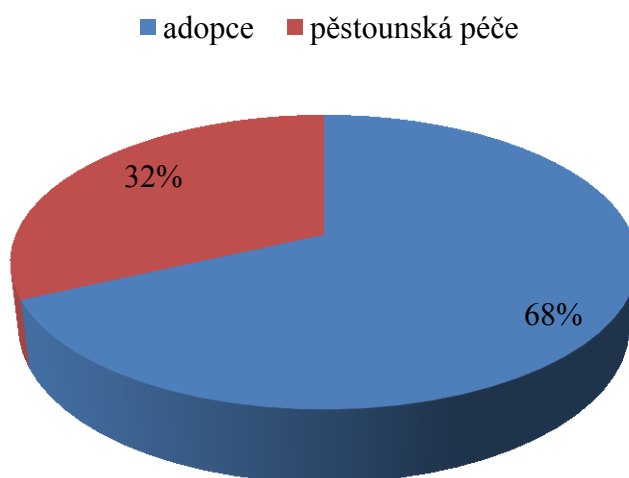

Rok 2008

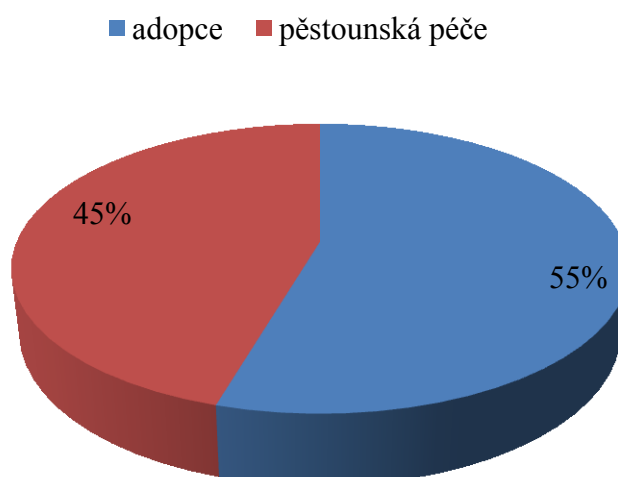
1. Z hlediska žadatelů v kraji Vysočina

Počet žadatelů celkem:	72
Z toho adopcí:	49
Z toho pěstounské péče:	23
Počet uspokojených žádostí k 12. září 2011	33 (A – 18, PP – 15)

Žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2008

Uspokojení žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2008

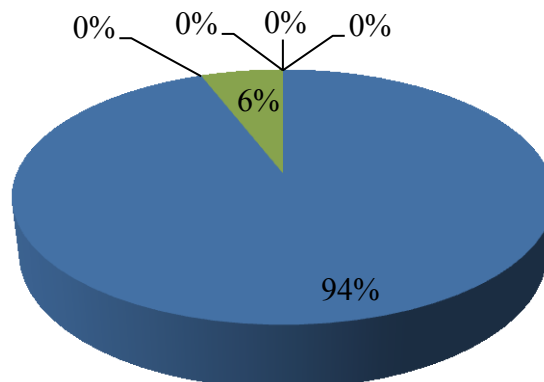

2. Z hlediska dětí v kraji Vysočina – z celkového počtu 16 adopcí + 1 neuvedený případ, zda A či PP, (1x případ A + PP)

Věk		Etnikum		Zdravotní stav	
0 – 1 rok	16	bílé	6	zdravé	7
2 – 3 roky	0	romské (i částečně)	3	nemocné	2
4 – 6 let	1	jiná	1	neuvedeno	8
7 – 10 let	0	neuvedeno	7		
11 – 15 let	0				
16 – 18 let	0				

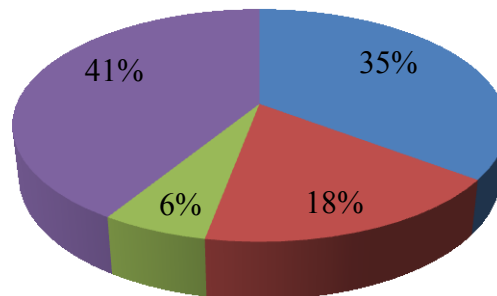
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2008 z hlediska věku

■ 0 - 1 rok ■ 2 - 3 roky ■ 4 - 6 let ■ 7 - 10 let ■ 11 - 15 let ■ 16 - 18 let

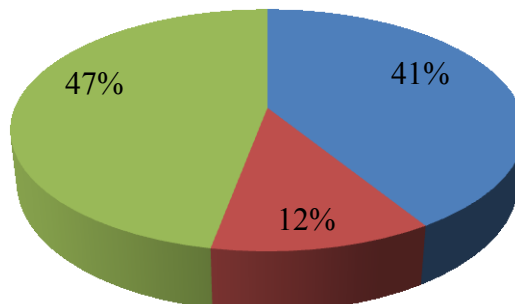
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2008 z hlediska etnika

■ bílé ■ romské (i částečně) ■ jiná ■ neuvedeno

Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2008 z hlediska zdravotního stavu

■ zdravé ■ nemocné ■ neuvedeno

Rok 2009

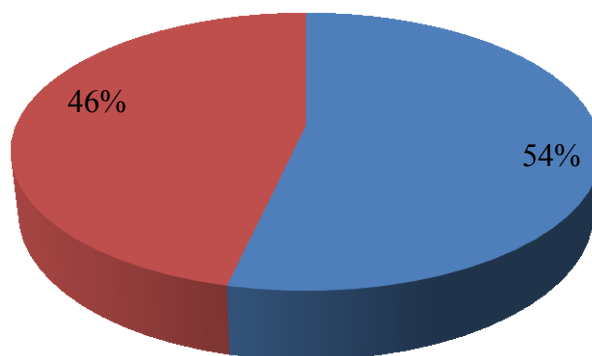
1. Z hlediska žadatelů v kraji Vysočina

Počet žadatelů celkem:	56
Z toho adopcí:	30
Z toho pěstounské péče:	26
Počet uspokojených žádostí k 12. září 2011	23 (A – 7, PP – 16)

Pozn. 1 nalezenec

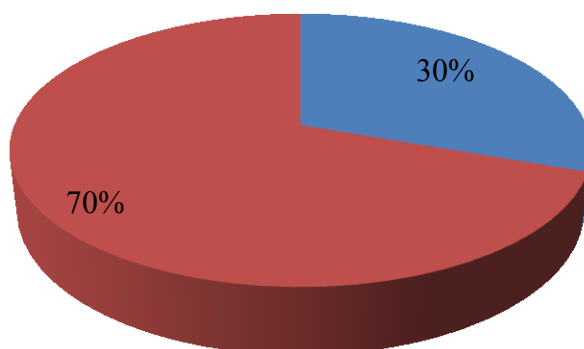
Žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2009

■ adopce ■ pěstounská péče

Uspokojení žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2009

■ adopce ■ pěstounská péče

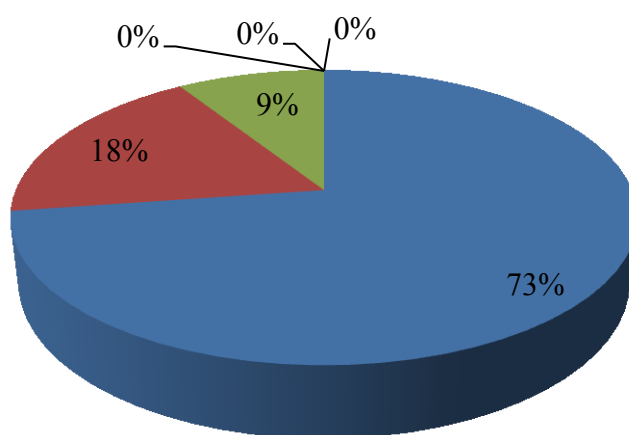

2. Z hlediska dětí v kraji Vysočina – z celkového počtu 11 adoptí

Věk		Etnikum		Zdravotní stav	
0 – 1 rok	8	bílé	10	zdravé	6
2 – 3 roky	2	romské (i částečně)	0	nemocné	2
4 – 6 let	1	neuveveno	1	neuveveno	3
7 – 10 let	0				
11 – 15 let	0				
16 – 18 let	0				

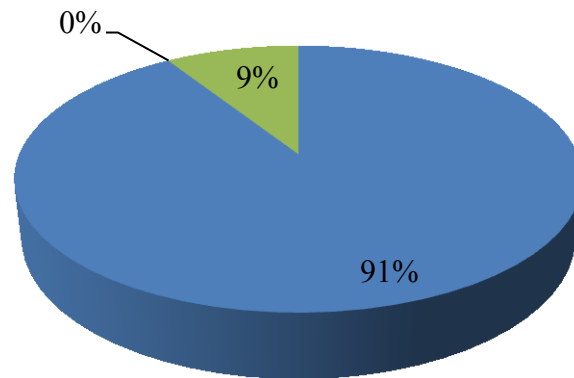
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2009 z hlediska věku

■ 0 - 1 rok ■ 2 - 3 roky ■ 4 - 6 let ■ 7 - 10 let ■ 11 - 15 let ■ 16 - 18 let

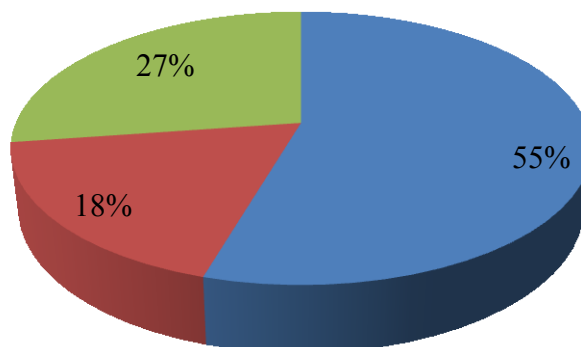
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2009 z hlediska etnika

■ bílé ■ romské (i částečně) ■ neuvedeno

Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2009 z hlediska zdravotního stavu

■ zdravé ■ nemocné ■ neuvedeno

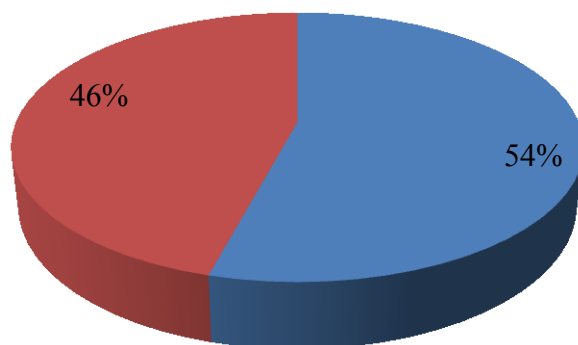
Rok 2010

1. Z hlediska žadatelů v kraji Vysočina

Počet žadatelů celkem:	48
Z toho adopcí:	26
Z toho pěstounské péče:	22
Počet uspokojených žádostí k 12. září 2011	2 (A – 0, PP – 2)

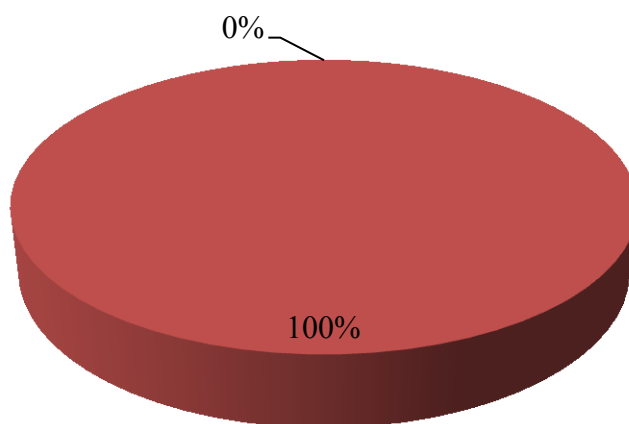
Žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2010

■ adopce ■ pěstounská péče

Uspokojení žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2010

■ adopce ■ pěstounská péče

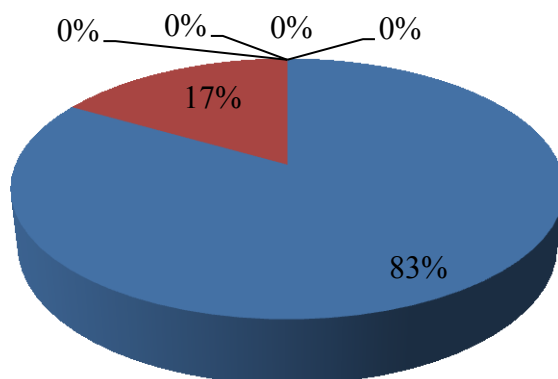

2. Z hlediska dětí v kraji Vysočina – z celkového počtu 18 adopcí

Věk		Etnikum		Zdravotní stav	
0 – 1 rok	15	bílé	10	zdravé	12
2 – 3 roky	3	romské (i částečně)	1	nemocné	0
4 – 6 let	0	neuveďeno	7	neuveďeno	6
7 – 10 let	0				
11 – 15 let	0				
16 – 18 let	0				

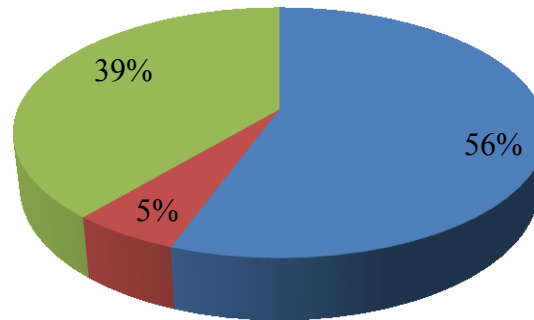
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2010 z hlediska věku

■ 0 - 1 rok ■ 2 - 3 roky ■ 4 - 6 let ■ 7 - 10 let ■ 11 - 15 let ■ 16 - 18 let

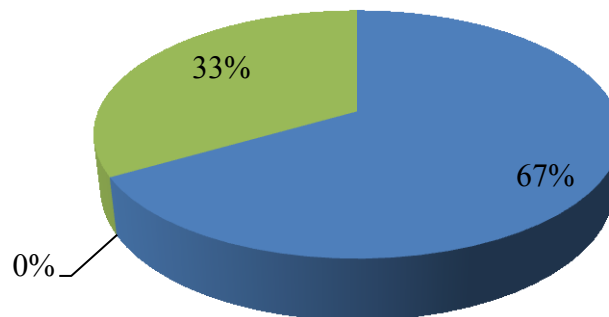
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2010 z hlediska etnika

■ bílé ■ romské (i částečně) ■ neuvedeno

Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2010 z hlediska zdravotního stavu

■ zdravé ■ nemocné ■ neuvedeno

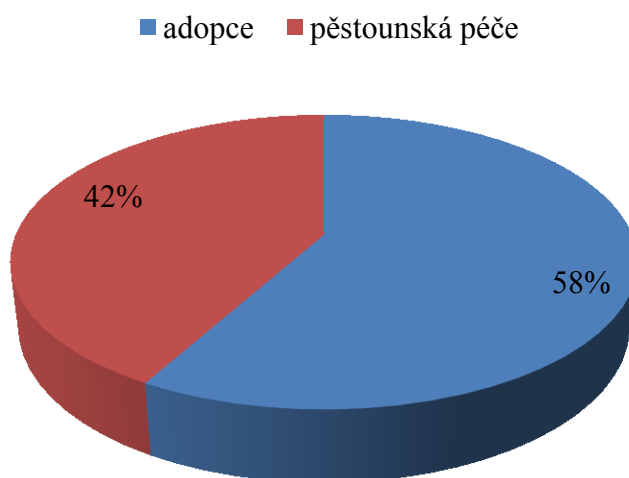

Rok 2011 (k 12.9.2011)

1. Z hlediska žadatelů v kraji Vysočina

Počet žadatelů celkem:	31
Z toho adopcí:	18
Z toho pěstounské péče:	13
Počet uspokojených žádostí k 12. září 2011	0

Žadatelé evidovaní Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2011

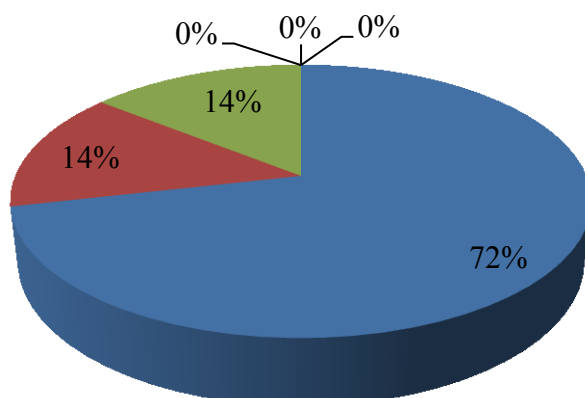

2. Z hlediska dětí v kraji Vysočina – z celkového počtu 7 adopcí

Věk		Etnikum		Zdravotní stav	
0 – 1 rok	5	bílé	5	zdravé	3
2 – 3 roky	1	romské (i částečně)	1	nemocné	0
4 – 6 let	1	neuveдено	1	neuveдено	4
7 – 10 let	0				
11 – 15 let	0				
16 – 18 let	0				

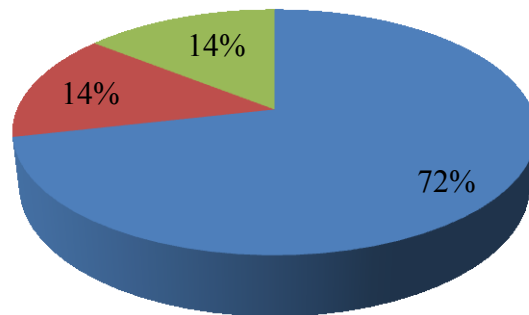
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2011 z hlediska věku

■ 0 - 1 rok ■ 2 - 3 roky ■ 4 - 6 let ■ 7 - 10 let ■ 11 - 15 let ■ 16 - 18 let

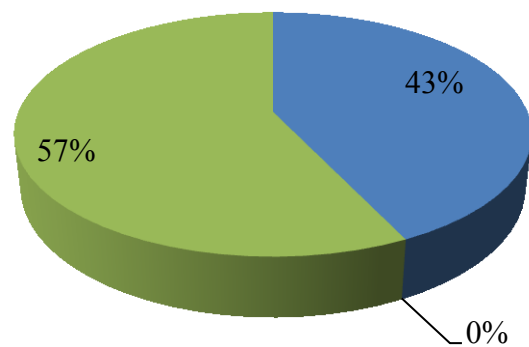
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2011 z hlediska etnika

■ bílé ■ romské (i částečně) ■ neuvedeno

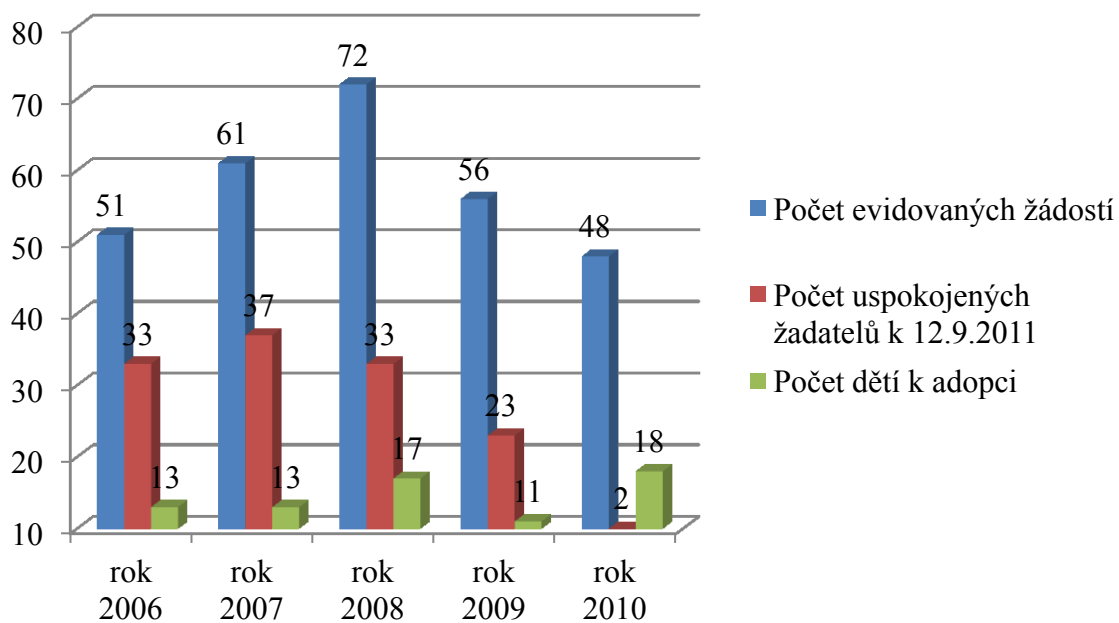
Evidované děti Krajským úřadem Kraje Vysočina v roce 2011 z hlediska zdravotního stavu

■ zdravé ■ nemocné ■ neuvedeno

Srovnání jednotlivých let.

Rok	Počet žádostí	Počet uspokojených žadatelů	Počet dětí k adopci
2006	51	33	13
2007	61	37	13
2008	72	33	17
2009	56	23	11
2010	48	2	18

* A – adopce, PP – pěstounská péče